

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Vnímání dopadů pandemie COVID-19 u dětí v dětském
domově

Michaela Hanelová

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program: Humanitní studia

Studijní obor: Humanistika

Bakalářská práce

Vnímání dopadů pandemie COVID-19 u dětí v dětském
domově

Michaela Hanelová

Vedoucí práce:

Mgr. Aneta Boháčková, Ph.D.

Katedra psychologie

Fakulta pedagogická Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň 2023

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Plzeň, duben 2023

.....

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své bakalářské práce, paní Mgr. Anetě Boháčové, Ph.D., za vstřícnost, poskytování cenných rad, materiálních podkladů a také psychickou podporu, kterou mi po celou dobu tvorby práce dodávala. Dále bych chtěla poděkovat vedení Dětského domova Domino Plzeň, Dětského domova Olomouc a Dětského domova Ústí nad Labem za umožnění provedení výzkumného šetření. Mé poděkování patří také všem dětem umístěným v tomto zařízení, které se v této nelehké době rozhodly na výzkumu podílet. Svoje díky chci také směřovat k rodině, která mě po celou dobu psaní bakalářské práce maximálně podporovala.

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je dopad pandemie COVID-19 a s ní spojených protiepidemických opatření na životy dětí umístěných v dětských domovech. Cílem této práce je zhodnotit, jak tato koronavirová pandemie a opatření s ní spojená ovlivnily životy dětí, které se v ústavním zařízení nacházejí.

Teoretická část bude znázorňovat klíčové pojmy jako: dítě, ústavní výchova, sociální péče, výchovná opatření a agrese. Dále se věnuje popisu postupu pandemie COVID-19 a jejího vlivu na život dětí v dětském domově. Obsahem navazující empirické části je výzkum, jehož cílem bylo zjistit, jaký vliv měla vládní opatření na děti a jejich vychovatele v dětských domovech. Za výzkumnou strategii byl zvolen kvantitativní výzkum, jehož principy byly respektovány při realizaci samotného šetření a rozhovorů v Dětském domově Domino v Plzni. Během výzkumného šetření bylo rozdáno celkem 100 dotazníků pro děti umístěné v dětských domovech a celkem 100 dotazníků pro vychovatele. Během výzkumného šetření proběhlo 50 rozhovorů s dětmi a 3 s vychovateli.

Výsledky výzkumu provedeného u dětí umístěných v dětském domově ukázaly, že protiepidemická opatření postihla všechny obyvatele v tomto zařízení. Z provedených rozhovorů vyplynulo, že respondenty nejvíce zasáhla izolace od spolužáků ve škole, zákaz rodinných návštěv a nemožnost docházet na zájmové kroužky, které děti naplňují a díky nimž jsou začleňovány do běžných životů a kontaktů se svými vrstevníky.

Klíčová slova: dítě, dětský domov, COVID-19, pandemie, epidemiologická opatření

Obsah

Úvod.....	1
TEORETICKÁ ČÁST	2
1 Dětský domov jako výchovné zařízení.....	2
2 Vývojová specifika dětí v dětském domově	5
2.1 Kojenecké období (věk 0–1 rok)	6
2.2 Rané dětství (věk 1–3 roky)	6
2.3 Předškolní období (věk 3–6 let)	6
2.4 Školní věk (věk 6–12 let)	6
2.5 Adolescence (věk 12–20 let).....	6
2.6 Období dospívání.....	7
3 Poruchy chování u dětí.....	9
3.1 Klasifikace poruch chování u dětí	9
Hyperkinetické poruchy F90	9
Poruchy chování F91	10
4 Práce vychovatele v dětském domově	10
5 Distanční výuka v době pandemie COVID-19	12
PRAKTICKÁ ČÁST	14
6 Metodologie výzkumu.....	14
6.1 Výzkumné otázky	14
6.2 Charakteristika výběrového souboru.....	15
6.3 Metody sběru dat	16
7 Výsledky dotazníkového šetření dětí.....	17
7.1 Trávení volného času dětmi v dětských domovech	17
7.2 Adaptace na distanční výuku u dětí v dětských domovech	22
7.3 Negativní dopady pandemie COVID-19 na děti v dětských domovech	27
8 Výsledky dotazníkového šetření – vychovatelé.....	29
9 Shrnutí a limity výzkumu	31
10 Závěr.....	32
Seznam grafů	34
Seznam použité literatury	35
Internetové zdroje	38
Legislativní dokumenty	40
Resumé	41
Přílohy	42

Úvod

Tématem této bakalářské práce je dopad pandemie COVID-19 a s ní souvisejících vládních protiepidemických opatření, která byla přijata v rámci snížení rizika nákazy tímto onemocněním, na děti a personál v ústavních zařízeních. Od prosince roku 2019, kdy byly potvrzeny první případy onemocnění, se tato nemoc stala hrozbou pro celý svět. Pandemie v roce 2020 otřásla celým světem, jelikož opatření, která byla přijímána, novodobá historie ještě neznala. Svět zažíval politickou, ekonomickou a sociální krizi a propad, který v novodobých dějinách nikdy nenastal. Děti, které jsou náchylnější ke každé virové nemoci, mohou být postiženy těmito opatřeními nejvíce. Infekční onemocnění COVID-19 je klasifikováno jako vysoce nebezpečné onemocnění, které má za následek vysoký počet úmrtí obyvatel po celém světě. Způsobuje vážné poškození nejen fyzického, ale především psychického zdraví člověka, může se projevat i velmi dlouhou dobu po prodělaném onemocnění.

V teoretické části bakalářské práce se zaměřím na základní pojmy a rozčlenění bodů souvisejících s tímto tématem. Práce bude rozdělena na představení dětského domova jako výchovného zařízení, dále se zaměřím na dítě jako pojem a s tím spojená vývojová specifika u dětí v dětských domovech, dále se zaměřím na jednotlivé poruchy chování, které se mohou u dětí v dětských domovech vyskytnout, v neposlední řadě specifikuji práci vychovatele a jeho kompetence.

V praktické části bakalářské práce jsem prostřednictvím kvantitativního výzkumu hledala odpověď na základní výzkumnou otázku: Jak ovlivnila pandemie COVID-19 životy dětí, které žijí v dětských domovech?

Za stěžejní literaturu k této práci jsem si zvolila knihy od Oldřicha Matouška, které se zabývají ústavní péčí a ohroženými dětmi, dále se zaměřím na knihy od Richarda Jedličky a Josefa Langmeiera, kteří se ve svých dílech soustředí na děti a mládež v obtížných životních situacích a na potřeby ohrožených dětí.

Závěr práce je věnován výsledkům a doporučením plynoucím z provedené analýzy získaných rozhovorů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Dětský domov jako výchovné zařízení

Dětské domovy jako výchovná zařízení patří do kategorie školských zařízení, která jsou pod záštitou krajských úřadů a Ministerstva školství. Jedná se o zařízení, která mají za úkol pečovat o děti bez vážných mentálních a psychických poruch, o které se rodina (rodiče, prarodiče, blízcí příbuzní) nemůže z jakéhokoliv důvodu postarat. Hlavní důvod, kvůli kterému se dítě může do takového zařízení dostat, má počátek již v rodinných podmínkách dítěte. Dítě má svou vlastní rodinu, má střechu nad hlavou, kde se svou rodinou žije, ale sociální podmínky pro jeho další působení v této rodině nejsou vhodné.¹

Může se jednat například o rodiny, ve kterých se vyskytují sociálně patologické jevy, jako je například drogová závislost rodičů, závislost rodičů a příbuzných na alkoholu, případně trestní stíhání jednoho či obou rodičů, kteří byli umístěni ve výkonu trestu.² Může se také jednat o děti, které jsou vychovávány vážně nemocnými rodiči, případně děti, které pocházejí z rodin, kde finanční situace není stabilní.³

Do dětských domovů jsou umísťovány děti přibližně ve věku 3 do 18 let, případně děti, které musí ukončit své školní vzdělávání a rodinné podmínky jim k tomu nejsou přízpůsobeny. V dětském domově však jedinec může být umístěný maximálně do svých 26 let. Podmínkou je však soustavná příprava na budoucí povolání a prezenční forma studia.⁴ Jak uvádí zákon 109/2002 Sb. v § 4, základní jednotkou pro práci s dětmi v dětském domově či výchovném zařízení, je tzv. **rodinná skupina**, která se pro daného jedince stává novým domovem. Tu tvoří přibližně osm dětí. V dětském domově lze v jednom areálu zřídit maximálně šest rodinných skupin. Děti jsou do rodinných skupin zařazovány tak, aby byl brán ohled především na jejich výchovné, vzdělávací a v neposlední řadě zdravotní a sociální potřeby.⁵ O děti v rodinných skupinách se starají kvalifikovaní vychovatelé, kteří se střídají na denní a noční služby. Na jednu skupinu by mělo být přibližně 4–6 vychovatelů, kteří musí zajistit neustálou péči o umístěné (zákon č. 109/ 2002 Sb.). Pokud jsou do dětského domova umísťováni sourozenci, zařízení se snaží nechat tyto jedince vždy pohromadě.

¹ Jedlička, *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s. 288

² ODBOR PREVENCE KRIMINALITY, 2007. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. In: MVČR [online]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pecce-o-ohrozene-deti.aspx> [cit. 05.01.2023].

³ Jedlička, *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s. 289

⁴ Matoušek, *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*, s. 75

⁵ Jedlička, *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s. 289

V České republice fungují dětské domovy tak, že v každém kraji musí být zřízen minimálně jeden dětský domov. Například v kraji Plzeňském je několik dětských domovů. V samotné Plzni je vybudován Dětský domov Domino, který je rozdělen na celkově 7 rodinných skupin. První tři rodinné skupiny se nachází na sídlišti Skvrňany, čtvrtá rodinná skupina je na sídlišti Košutka, pátá rodinná skupina je na sídlišti Vinice, šestá na sídlišti Bolevec a sedmá je ve formě startovacích bytů, které jsou rozmístěné po celé Plzni. Dostanou se sem děti, které dovršily osmnáctých narozenin, ale nadále studují. Děti z dětských domovů jsou vzdělávány ve školách, které jsou umístěné mimo areál. Děti v předškolním věku docházejí do mateřské školy, která je umístěna co nejbližší dětskému domovu a dětský domov s ní pravidelně spolupracuje.⁶ Žáci, kteří plní svou povinnou školní docházku, docházejí do základní či speciální školy, které je umístěna co nejbližší k dětskému domovu. Dospívající děti navštěvují střední školy, gymnázia a případně odborná učiliště, a to dle jejich preference a studijních možností. V některých případech jsou v dětském domově umístěné i děti, které studují vyšší odborné či vysoké školy. Pouze dětské domovy se školou (případně dětské diagnostické ústavy) mají mateřskou a základní školu přímo v budově či areálu, jelikož u takových jedinců hrozí, že by se během svého dopravování do školského zařízení mohli pokusit o útěk.⁷

V dětských domovech a v ostatních školských zařízeních musí být bezprostředně zajištěno uspokojení základních potřeb dítěte, a to se zvýšeným ohledem na jeho psychickou a duševní stránku. Jedním z hlavních a nejdůležitějších úkolů dětského domova je (vyjma zajištění povinné školní docházky) dítě co nejvíce začleňovat do běžného života a vytvořit mu co nejvíce běžných návyků tak, aby se cítilo podobně jako v plnohodnotné rodině a v budoucím životě nemělo problém samostatně fungovat a případně zařizovat běžné věci dospělého člověka.⁸

Dětský domov musí plnit několik základních funkcí, a to stejně jako ostatní zařízení, která se podílejí na výchově nezletilých jedinců. Jedná se především o funkci výchovně-vzdělávací, sociální, zdravotní a preventivní. Výchovné působení dětského domova je zaměřeno především na dobu trávenou dětmi po vyučování, tedy před odchodem do školy a po příchodu ze školy, kdy dítě nemá volnočasové aktivity a čas tráví ve svém pokoji na rodinné skupině spolu s ostatními dětmi. Preventivní funkci dětský domov plní ze stránky životní, kdy se danému jedinci snaží co nejvíce nastínit běžný život.⁹

⁶ Jedlička, *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, s. 289

⁷ Němec, *Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním*, s. 120

⁸ Dunovský, *Sociální pediatrie*, s. 120

⁹ Bendl, *Vychovatelství: učebnice teoretických základů a oborů*, s. 118

Zákon 109/2002 Sb. v § 2 odst. 9 uvádí, že v rámci péče jsou dětem zajišťovány výchovné a vzdělávací potřeby, které jsou speciálně přizpůsobeny pro děti samostatné přiměřeně věku. Posouzení dítěte probíhá ve spolupráci s odborným pracovníkem nejméně jedenkrát za rok, kdy dítě navštěvuje psychologa, který do zařízení buď dochází, případně má svou kancelář a je kdykoliv k dispozici (zákon č. 109/2002 Sb.).

Důležitá část využitého času mimo pobyt ve školském zařízení je u žáků příprava na vyučování, do níž patří plnění domácích úkolů, učení se a trénování toho, co dítěti konkrétně nejde.¹⁰ Děti, které jsou umístěny v dětském domově, mají ve většině případů velké vzdělávací nedostatky a neumí se samy učit. Je třeba pomoci dítě navyknout na školní povinnosti, tj. po příchodu ze školy do domova odevzdat žákovskou knížku, vypracovat si domácí úkoly a případně se naučit látku, kterou učitel dítěti na následující den zadal.¹¹

Podobná situace nastává i u běžných lidských činností, jako je ranní a večerní hygiena, úklid, vaření a nakupování. Děti se musí co nejvíce naučit samostatnosti a pevnému režimu.¹² Důležité je dítě začlenit i do běžných domácích prací, jako je například žehlení, vysávání, praní prádla, nakupování potravin dle přiděleného seznamu a příprava malých pokrmů. To vše při odborném dohledu některého z vychovatelů, aby dítě pochopilo, že tyto činnosti jsou v životě běžné a je nutno si je co nejvíce osvojit k jejich následné automatizaci v běžném životě.¹³ Proto je velmi důležitým úkolem každého dětského domova připravit svěřené děti na samostatný život, který je v budoucnosti čeká. Hlavní prioritou je daného jedince naučit samostatně ovládat péči o domácnost, zvládnout veškerá úřední jednání, pochopit jak správně hospodařit s penězi a další důležité věci, jež jsou klíčové pro samostatný život.¹⁴

¹⁰ Matoušek, *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. s. 34

¹¹ Matoušek, *Ústavní péče*, s. 53

¹² ZAČNI SPRÁVNĚ. *Projekt začni správně*. In: *Začni správně [online]*. Dostupné z: <http://www.zacnispravne.cz/> [cit. 15.12.2022].

¹³ IPSOS, 2015. *Jsou na odchod do běžného života připraveny děti z dětských domovů?* In: *Ipsos [online]*. Dostupné z: <https://www.ipsos.com/cs-cz/jsou-na-odchod-do-bezneho-zivota-pripraveny-deti-z-detskych-domovu> [cit. 15.01.2023].

¹⁴ Bendl, *Vychovatelství: učebnice teoretických základů a oborů*, s. 23

2 Vývojová specifika dětí v dětském domově

Za dítě je podle základní Úmluvy o právech dítěte, která byla vydána v roce 1989, považována každá bytost, která je mladší osmnácti let, tedy každá osoba, která ještě nedovršila své plnoletosti. Za dítě je legislativně označována osoba, která oficiálně nedosáhla žádné legislativní právnosti a nachází se tak lidově řečeno pod zákonem. Takový jedinec je chráněný zmocněnou dospělou osobou, jež má dítě svěřeno v péči. Většinou těmito osobami bývají rodiče dítěte. Pokud se na této pozici nenachází rodič, je považován za tuto osobu jiný zákonný zástupce.¹⁵

Označení či kategorii dítě lze označit jako výraz, který označuje jedince v určitých životních fázích, konkrétně od jeho narození až po fázi jeho dospívání neboli adolescence.¹⁶ Jak ve své knize popisuje Helus,¹⁷ na pojem dítě se může nahlížet ze širokého spektra pohledů. Prvním hlediskem je kategorie formální – určená věkovým rozmezím, v němž je jedinec stále považován za dítě. Druhé hledisko je především obsahové a snaží se vymezit a přesněji popsat, co se odehrává v konkrétním období. Formální hledisko udává, že „dítětem je konkrétní jedinec, který se nachází v daném věkovém rozmezí, jež souhrnně označujeme jako dětství či dětský věk“.¹⁸

To, jak se daný jedinec vyvíjí po celé období dospívání, je ovlivněno nejen genetickými a dědičnými dispozicemi, ale také tím, jaké má kolem sebe okolí. Právě okolí hraje významnou roli v tom, jak se jedinec připraví na svůj budoucí samostatný život a jak se bude ve svém životě chovat.¹⁹

Všechna tato kritéria na sebe vzájemně působí a z toho nakonec plyne závěr. „Dítě, které bylo umístěno do náhradní výchovy v jakékoliv formě, může mít ve srovnání s ostatními dětmi téhož věku různé psychické a fyzické handicap, a to i na biologické úrovni. S tímto může souviset nejen genetický základ, který si dítě získává od své rodiny, ale souvisí s tím také prostředí, ve kterém daný jedinec žije a vyrůstá. Extrémní podíl na vývoji jedince má především jeho matka v období gravidity, kdy dítě se v jejím těle vyvíjí a přijímá veškeré informace od matky.“²⁰

¹⁵ Helus, *Dítě v osobnostním pojetí: obrát k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, s. 120

¹⁶ Průcha, *Pedagogický slovník*, s. 12

¹⁷ Helus, *Dítě v osobnostním pojetí: obrát k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, s. 120

¹⁸ Helus, *Dítě v osobnostním pojetí: obrát k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, s. 99

¹⁹ Matějček, *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*, s. 39

²⁰ Škoviera, *Dilemata náhradní výchovy*, s. 79

2.1 Kojenecké období (věk 0–1 rok)

Kojenecké období je pro dítě velmi významné. Dítě si v tomto věku tvoří určitou důvěru v okolní svět, vytváří si jistou nedůvěru k cizím předmětům a lidem, snaží se navazovat vztahy, poznávat a buduje si ke svému okolí pouto. Děti, které jsou od narození umístěné v kojeneckých ústavech, často ztrácí důvěru, nemají vytvořenou primární vazbu (tzv. attachment) k žádné osobě, to je následně výrazně ovlivňuje v dalším životě. Takoví jedinci bývají v dospělosti uzavření sami do sebe a hůře navazují nové vztahy.²¹

2.2 Rané dětství (věk 1–3 roky)

V tomto věku se dítě snaží o jakousi sebekontrolu v rámci konfliktu. Začíná pochybovat a mívá pocity hanby. Dítě v tomto věku začíná rozeznávat, co smí a co nesmí dělat, co je dobré a co je špatné. Pokud jsou v tomto věku narušeny vztahy v domácnosti, matka mění partnery nebo dítě vyrůstá v dětském domově, dítě se v tomto období špatně vyvíjí. Zásadním problémem je zanedbávající výchova, která dítě přivede k nedůvěře a izolaci.²²

2.3 Předškolní období (věk 3–6 let)

Dítě začíná poznávat, co je to pocit strachu z potrestání nebo viny. Dítě se snaží svým autoritám vzdorovat a zkouší překonávat různé hranice, které jsou nastavené. Jeho snaha může vyústit až v následnou agresii. Zásadní problém, který se v tomto věku může vyskytnout, je špatné porozumění dospělým nebo ustupování dospělých jeho potřebám. Dítě si pak věci vyloží po svém a jeho sebevědomí roste v duchu E. Eriksona: „Jsem to, co mohu svobodně dělat.“²³

2.4 Školní věk (věk 6–12 let)

V tomto období dítě využívá fyzické a psychické schopnosti k tomu, aby zdárně dokončilo úkol či rozdělanou práci. Klíčovou roli v tomto období hraje fakt, jak dítě pochopí instrukce a postup práce, ale i samostatné řešení problému. Dítě se v tomto období učí přijímat úkoly, povinnosti a disciplínu, která je po něm vyžadována. V tomto věku může být klíčový problém nedostatek disciplíny, tzn. dítěti se nikdo nevěnuje, nenastavuje mu řád ani pravidla.

2.5 Adolescence (věk 12–20 let)

V tomto věku si dítě utváří důvěru ve své vrstevníky, snaží se navazovat nové vztahy a přátelství, snaží se být kolektivní a umí si vytvářet svou vlastní identitu. Dítě v tomto období touží po jedinečné roli ve společnosti, snaží se být středem pozornosti a neumí přijímat prohry.

²¹ Čačka, *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*, s. 42

²² Hall, *Úvod do teórií osobnosti: úvod do teórií osobnosti*, s. 145

²³ Erikson, *Dětství a společnost*, s. 274

V tomto věku hraje klíčovou roli rodina. Dítě, které nežilo v kompletní rodině, případně se ho rodiče zřekli, má předpoklad k tomu, že si na svět utvoří negativní pohled, tak se také bude následně chovat.²⁴

2.6 Období dospívání

Když se člověk rozhodne pracovat s konkrétní skupinou dětí a mládeže, je v první řadě nutno důkladně prozkoumat jejich základní životní potřeby, ve kterých především zohledníme nejen jejich základní specifika odpovídající věku, ale i vývojové aspekty. Samotný duševní vývoj každého jedince a jeho psychický stav je zařazen do samostatné individuální skupiny, a proto není možné ke všem přistupovat totožně, podle jednotných tabulek či manuálů, které tvoří odborníci z řad psychologů, pedagogů či etopedů. Při práci s každým jedincem musí být brán zřetel na jeho psychický a fyzický stav, sociální podmínky a životní historii.²⁵

Děti, které v životě byly umístěny v jakémkoliv ústavním zařízení, mají oproti svým vrstevníkům, kteří vyrůstali v běžných rodinách, mnohem komplikovanější život. Jejich psychický stav je poznamenán především zážitky z dětství a samotnými zkušenostmi, které daný jedinec v období vývoje získal. Tyto zkušenosti vznikaly především v prostředí, do kterého se daný jedinec narodil. Do této skupiny můžeme zahrnout špatné rodinné a sociální podmínky, které pro dítě rodina vytvořila, ale také rizikové znaky chování, jež se v tomto prostředí vyskytovaly. Dnešní společnost se proti takovému chování snaží bojovat zákonnými prostředky, ale u dětí a dospívajících osob jsou tyto zákony jen těžko vymahatelné.²⁶

Takové období je především z výchovné stránky klíčovým bodem ve vývoji osobnosti konkrétního jedince. Dále by se období dospívání dalo nazvat obdobím, ve kterém se v psychice daného jedince konají zásadní změny lidského života. Z malého dítěte se rázem stane dospělý člověk, na kterého jsou kladeny vysoké nároky, a proto je potřeba se mu v tomto období co nejvíce věnovat. Důležité je hlídat průběh tohoto období, aby si jedinec odnesl co nejlepší poznatky do života. V tomto období jsou na daného jedince kladeny tak vysoké nároky, až sám dospívající člověk neví, co se od něho požaduje a očekává.²⁷

Vágnerová²⁸ ve svém díle vymezuje přesně čtyři fáze procesu vývoje, které vedou k vytváření vlastní identity. I těmito procesy si procházejí děti v dětském domově, u kterých je socializace a každý jiný kontakt o mnoho náročnější než u dětí žijících v rodinách.

²⁴ Škoviera, *Dilemata náhradní výchovy*, s. 35–37

²⁵ Helus, *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, s. 153

²⁶ Hall, *Úvod do teorii osobnosti: úvod do teorii osobnosti*, s. 146

²⁷ Helus, *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, s. 160

²⁸ Vágnerová, *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*, s. 15

Jako první etapa se uvádí fáze diferenciacie. Tato fáze konkrétně popisuje situaci krok za krokem. Daný dospívající jedinec se snaží odpoutat od dětí stejné věkové kategorie, snaží se vzdorovat dospělým, které doposud vnímal jako svůj vzor, a chce být sám sebou. Výsledkem tohoto chování je, že se v jedinci začne mísit několik pocitů, se kterými se neumí srovnat. Jedinec začne zpochybňovat rodičovské názory, hodnoty a normy. Dospívající již nechce být jako oni, chce se od nich odlišit. Takové jednání může způsobit i jisté problémy, ty mohou zapříčinit nejen záškoláctví, ale i potíže s drogami či alkoholem. U této fáze je důležité zmínit i děti v dětských domovech. Jedinec má za svůj vzor vychovatele a někdy je považuje spíše za lidi, kteří mu chtějí uškodit, nedůvěřuje jim. Jedinci svým vychovatelům často vzdorují a na základě toho se mohou dostat do situace, kdy začnou mít sklony k problémovému chování.²⁹

Druhá je fáze experimentace. Ukázkovým chováním v této fázi vývoje je vytvoření silného pouta na své vrstevníky a vzdor vůči dospělým. To znamená, že daný jedinec odmítá plnit úkoly dospělých a být jejich podřízeným. Děti v tomto období bývají nekritičtí k sobě a myslí si, že vědí vše nejlépe a že dokážou vše zvládnout bez jakékoliv pomoci. O budoucnosti v této fázi vůbec nepřemýšlí a konverzace na toto téma je velmi unavuje, až obtěžuje.³⁰ Především u dětí v dětském domově dochází k myšlenkám, že vše zvládají, nepotřebují pomoc druhých a jsou dle svého myšlení zcela samostatné. K překvapivému obratu následně dojde během odchodu ze zařízení, kdy většina dětí nezvládá denní povinnosti a kontakt s aktuální realitou.³¹

Následuje fáze postupné stabilizace. Ta nám říká, že v tomto období se dospívající dítě, které je umístěno v dětském domově, dostává do fáze vyrovnávání se se sebou samým, stabilizují se vztahy mezi ním a dospělými. V našem případě mezi vychovatelem a dítětem. To znamená, že dospívající dítě již dosáhlo určité soběstačnosti, pochopilo, že je nutné používat zralejšího způsobu uvažování, a tudíž nemá potřebu reagovat vzdorovitě, což někdy přecházelo do velké agrese. V této době je dospívající jedinec schopen vytvořit si jasnou představu o tom, co by v budoucnu chtěl dělat a jak by jeho budoucnost měla vypadat.

Poslední fází je fáze psychického osamostatnění. Dospívající jedinec si vytvoří vlastní identitu, která je pro něho jistým obranným mechanismem, který reguluje budoucí směřování i aktuální chování. Díky této fázi dokáže jedinec krotit své vlastní emoce a jednat zodpovědněji než dříve.

²⁹ Vágnerová, *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání* s. 28

³⁰ Vágnerová, *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*, s. 29

³¹ Čačka, *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*, s. 132

3 Poruchy chování u dětí

Tato terminologie se často vyskytuje především na školách (základních i středních), na veřejnosti, ale i v rodinách. Pojem porucha chování u dětí vystihuje jistý projev podrážděnosti, neochoty, zatloukání, krádeží a podvodů. Ne všechny uvedené pojmy lze považovat za rizikové chování.³² Tyto překážky v chování následně zkomplikují dobré vztahy mezi samotnými dětmi a dospělými. Toto jednání může být zapříčiněno především zhoršující se náladou nejen ve školním, ale především v rodinném prostředí. Dítě, které se projevuje problémovým chováním, je považováno za „dítě, které svými výkony, svým chováním, reagováním na výchovné působení a svými sociálními kontakty, se ocitá mimo normu“.³³

V tomto případě je velmi nutné pokusit se o co největší minimalizaci tohoto rizikového chování a najít důvod, proč k danému jednání dítěte došlo. Jak ve svém díle uvádí Jánský,³⁴ problémové chování dětí není jevem neměnným a trvalým. „Často dochází ke spontánní remisi, kdy z nejrůznějších příčin problémy vymizí. Může jít o projev vyzrání dětské osobnosti, důsledek změny prostředí, projev kompenzačních mechanismů nebo o změnu přístupu k dítěti.“³⁵

3.1 Klasifikace poruch chování u dětí

Při klasifikaci poruch chování je ve většině případů využívána Mezinárodní klasifikace nemocí a s tím souvisejících zdravotních problémů. Klasifikace poruch chování u dětí uzákoňuje systém označování a klasifikace lidských onemocnění, poruch, zdravotních problémů a dalších příznaků, situací či nečekaných událostí (MKN-10).³⁶ Poruchové chování je následně rozděleno do několika skupin.

Hyperkinetické poruchy F90

Poruchy patřící do této kategorie se mohou vyskytovat především v prvních pěti letech života daného jedince, hlavními příznaky mohou být například: nezáměr k dané činnosti, roztěkanost, neschopnost dokončit jednu danou aktivitu, neustálá agrese až podrážděnost, případně neschopnost vydržet u jedné činnosti. Společně s těmito příznaky se mohou ukázat

³² Hall, *Úvod do teorii osobnosti*, s. 104

³³ Průcha, *Pedagogický slovník*, s. 7

³⁴ Jánský, *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*, s. 22

³⁵ Jánský, *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*, s. 22

³⁶ MKN – 10 (*Mezinárodní klasifikace nemocí*). Ministerstvo zdravotnictví České republiky [on-line]. Dostupné: http://www.mzcr.cz/Odbornik/obsah/mkn-10mezinarodni-klasifikacenemoci_1644_3.html [cit 20.11.2022].

i další, mezi které patří například neukázněnost, impulzivita, výbušnost, porušování pravidel a řev. Do této kategorie poruch můžeme zařadit děti s diagnózou ADHD.

Poruchy chování F91

Podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10)³⁷ jsou výše uvedené poruchy chování charakterizovány především intenzivním, až opakujícím se agresivním a nepřizpůsobivým chováním nebo chováním vyznačujícím se značným odporem.³⁸ Takové chování by mělo výrazně překročit chování, které odpovídá danému věku. Mělo by být proto mnohem závažnější než obyčejné dětské zlobení nebo rebelství dospívajících, mělo by mít trvalejší průběh (šest měsíců nebo déle). Toto chování se navíc může projevovat jistým vzdorem k dospělým, nerespektováním pravidel, příkazů či zákazů. Dítě má tendenci postavit si vlastní hlavu a mít nastavená svá vlastní pravidla. Vše ostatní odmítá respektovat.³⁹

Pět vybraných projevů poruch chování popisuje i Eli M. Bower.⁴⁰ Ten ve svém díle zcela názorně popisuje fakt, že emoční chování těchto jedinců se ve většině případů rozvíjí, někdy postupně a velmi nenápadně a jindy s extrémně rostoucí intenzitou. Mezi takové poruchové jednání můžeme zařadit děti a dospívající, kteří v daný okamžik prožívají životní trápení a své problémy ventilují mezi ostatní lidmi nepřiměřeným chováním. Daný jedinec se musí nejprve sám v sobě vyrovnat s danou realitou, kterou v ten jistý okamžik právě prožívá.

Děti, u kterých se zvýšené problémy projeví pouze v přiměřené míře, většinou očekávají výsledek, který je ze strany dospělých zcela nerealizovatelný. Pokud se u daného jedince vyskytnou opakující se, téměř zafixované problémy, které se projevují opakujícími se symptomy emoční nepřizpůsobivosti, může se přiučit a inspirovat pomocí povinné školní docházky, případně ve školním prostředí udržovat pozitivní vztahy se svými vrstevníky, kteří jim mohou do života předat nové a užitečné informace.

4 Práce vychovatele v dětském domově

„Když vynecháme socializaci jako celkový proces, ve kterém dochází k vlastnímu formování člověka jako společenské bytosti, v níž dochází ke všem možným vlivům a tlakům, můžeme jinými slovy tento postup označit slovy první záměrnost. Samostatnou výchovu

³⁷ MKN – 10 (Mezinárodní klasifikace nemocí). Ministerstvo zdravotnictví České republiky [on-line]. Dostupné: http://www.mzcr.cz/Odbornik/obsah/mkn-10mezinarodni-klasifikacenemoci_1644_3.html [cit 20.11.2022].

³⁸ Bower, *Early Identification of Emotionally Handicapped Children in School*, s. 119

³⁹ MKN – 10 (Mezinárodní klasifikace nemocí). Ministerstvo zdravotnictví České republiky [on-line]. Dostupné: http://www.mzcr.cz/Odbornik/obsah/mkn-10mezinarodni-klasifikacenemoci_1644_3.html [cit 20.11.2022].

⁴⁰ Bower, *Early Identification of Emotionally Handicapped Children in School*, s. 120

můžeme označit spíše jako záměrné formování osobnosti, která se realizuje v rámci daného výchovného vztahu, který se řídí podle výchovného ideálu, který je v dané skupině nastavený,“ vysvětluje ve svém díle Matoušek.⁴¹

Takto definujeme výchovu podle významného sociologa Josefa Alana, ten se během své životní tvorby několik let věnoval především zkoumání profese vychovatele. Podle tohoto významného sociologa se ve společnosti lidí stále více vyskytují děti a mládež, jež se nedokážou přizpůsobit dnešním společenským požadavkům. Kvůli svému chování se tato generace nedokáže specializovat na takovou životní úroveň, aby byli schopni ve svém životě fungovat zcela samostatně, bez jakékoliv pomoci a dohledu druhé osoby.⁴² Takoví jedinci následně skončí v ústavním zařízení, jehož úkolem je dítě (případně mladistvého) znovu zapojit do běžného života, naučit ho základním společenským normám, umožnit mu dosáhnout určitého vzdělání, naučit ho hospodařit s financemi a zapojovat ho do běžných každodenních aktivit, jako je nákup, úklid, příprava do školy, vaření a hygiena.⁴³

Právě v této fázi se stává důležitou osobou vychovatel, který se o daného jedince stará a který je mu po celou dobu jeho pobytu v ústavním zařízení plně k dispozici. I když pozici vychovatele nemůže vykonávat každý, vzhledem k požadovanému vzdělání a zkušenostem jsem zastáncem názoru, že práce vychovatele se nedá považovat za běžné zaměstnání, ale za životní poslání.⁴⁴ „Vzdělávací praxe neobsahuje jen potěšení z předávání vědomostí a dovedností, ale přináší i konfrontaci se sociálně patologickými jevy, jako je alkohol, drogy, krádeže, které se stále v hojnější míře vyskytují nejen na školách, ale i ve školských a ústavních zařízeních. V tomto případě je první člověk, který musí pomoci k vyřešení konfliktu, učitel, který s daným jedincem tráví většinu školního času během vyučování i po něm, dokud jedinec školní zařízení neopustí.“⁴⁵

Práce vychovatele ve kterémkoliv ústavním zařízení neobsahuje pouze předávání vědomostí a znalostí na daného jedince. Jeho hlavním úkolem je adolescenta umístěného v tomto zařízení motivovat a neodsuzovat ho za jeho dosavadní chování a jednání, ať se jedinec dostal do jakékoliv životní situace.⁴⁶ Vychovatel by měl v každém případě zaujmout nestrannou roli, měl by se umět vcítit do jakékoliv životní situace jedince a měl by nastavit jasná pravidla a hranice, jež jedinec nebude překračovat. Jedinci umístění ve výchovném zařízení bývají

⁴¹ Matoušek, *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*, s. 56

⁴² Helus, *Dítě v osobnostním pojetí*, s. 46

⁴³ Helus, *Dítě v osobnostním pojetí*, s. 58

⁴⁴ Střelec, *Studie z teorie a metodiky výchovy*, s. 140

⁴⁵ Střelec, *Studie z teorie a metodiky výchovy*, s. 115

⁴⁶ Helus, *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, s. 47

mnohdy nedůvěřiví, emočně nestabilní a nemají rádi nové lidi a autority. Vzhledem k tomu, že jsem sama v ústavním zařízení vyrůstala, je dle mého názoru pro takové jedince velmi těžké začít věřit cizím lidem.⁴⁷ Vychovatel by se proto měl velmi dobře umět vcítit do situace, která způsobila umístění daného jedince do ústavního zařízení, a snažit se s ním navázat takový vztah, aby se jedinec cítil v bezpečí. Navázat prvotní kontakt ale není vždy snadné, a to především v případě, kdy daný jedinec není schopen akceptovat žádné autority a má nastavená svá vlastní pravidla, kterých se nevzdá. Na vychovatele jsou v celkové úrovni jeho vzdělání a následného množství práce kladeny velké nároky. Člověk, který se rozhodne pracovat na pozici vychovatele, by měl být vysoce odolný vůči stresu a měl by být schopen ovládat své emoce.

5 Distanční výuka v době pandemie COVID-19

Na přelomu roku 2019 a 2020 se v čínském městě Wu-Chan objevil nový a světu neznámý virus SARS-CoV-2, který nazýváme nemocí COVID-19 neboli koronavirem.⁴⁸ Tento virus pochází z doposud zcela neznámého zdroje⁴⁹. Toto infekční onemocnění se velmi rychle začalo šířit po celém světě, a to především kapénkami a kontaktem s nakaženým člověkem (i během velmi krátké doby).⁵⁰ Kromě zavedení opatření týkajících se zákazu shlukování velkého počtu lidí, zákazu osobní přítomnosti žáků na výuce a uzavření několika stovek provozoven byly vládou nařízené i ochranné roušky a respirátory bez výdechového ventilu a nutné dvoumetrové rozestupy mezi lidmi.⁵¹

Tato opatření byla nařízena nejen Světovou zdravotnickou organizací,⁵² ale také Ministerstvem zdravotnictví České republiky, a to ve snaze o co nejefektivnější zmírnění šíření tohoto infekčního onemocnění. Tato pravidla začala být platná od března roku 2020, a to s okamžitou platností a zcela bez výjimek.⁵³

⁴⁷ Helus, *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, s. 48

⁴⁸ Horáková, R. (2020). *Druhá vlna uzavírání škol? Česko. Digital pomáhá školám připravit se na případnou distanční výuku. Pedagogická orientace*, 30(2), 308-310 [online]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/14151/11824> [cit. 27.10.2022].

⁴⁹ BRDIČKA, Bořivoj, *Hybridní modely vzdělávání pro podzim 2020*. Metodický portál. [online]. Dostupné z <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/22574/HYBRIDNI-MODELY-VZDELAVANI-PRO-PODZIM-2020.html/> [cit. 12.10.2022].

⁵⁰

⁵¹ Ministerstvo zdravotnictví. (2020). *Mimořádné opatření – uzavření základních, středních a vysokých škol od 11. 3. 2020* [online]. Dostupné z <https://www.mzcr.cz/mimoradne-opatreni-uzavreni-zakladnich-strednich-a-vysokych-skol-od-11-3-2020/> [cit. 06.11.2022].

⁵² Ministerstvo zdravotnictví. (2020). *Mimořádné opatření – uzavření základních, středních a vysokých škol od 11. 3. 2020* [online]. Dostupné z <https://www.mzcr.cz/mimoradne-opatreni-uzavreni-zakladnich-strednich-a-vysokych-skol-od-11-3-2020/> [cit. 06.11.2022].

⁵³ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2020). *Metodické doporučení pro vzdělávání distančním způsobem* [online]. Dostupné z <https://www.edu.cz/methodology/metodika-pro-vzdelavani-distancnim-zpusobem/> [cit. 31.10.2022].

Když v roce 2020 vstoupila v platnost zcela nová a mimořádná pandemická opatření, která vydalo Ministerstvo zdravotnictví, došlo k několika významným zákazům⁵⁴. Vláda zakázala prezenční výuku (tedy přítomnost učitelů a žáků v učebnách), školy se ze dne na den uzavřely a učitelé spolu s žáky museli reagovat na zcela novou a nečekanou situaci.⁵⁵

Nová opatření vstoupila v platnost 10. března a za cíl měla jediné – snížit riziko nákazy a přenosu viru SARS-CoV-2, který byl v tu dobu považován za mimořádně nebezpečný.⁵⁶ V rámci těchto opatření musely všechny školy po celé České republice změnit svou výuku na distanční, a to pomocí on-line platformy.⁵⁷ Tím nastala nová a výrazná komplikace nejen pro rodiny, ale i samotná ústavní zařízení, která na takovou situaci nebyla zcela připravena a ani technologicky vybavena.⁵⁸

Od roku 2020 se mezi lidmi začalo mnohem častěji skloňovat slovo distanční výuka či distanční vzdělávání. Odborníci (ale především laická veřejnost) používají pro tento způsob výuky označení „výuka na dálku“ či „on-line“ výuka.⁵⁹

⁵⁴ Centrum epidemiologie a mikrobiologie. (Nový koronavirus (2019nCoV), zpráva o situaci č. 1, WHO. Státní zdravotní ústav [online]. Dostupné z <http://www.szu.cz/tema/prevence/novy-koronavirus-2019ncov-ozprava-o-situaci-c-1-who> [cit. 19.10.2022].

⁵⁵ Pavlas, *Vzdělávání na dálku v základních a středních školách*, s. 3

⁵⁶ Pavlas, *Vzdělávání na dálku v základních a středních školách*, s. 5

⁵⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2020). *Metodické doporučení pro vzdělávání distančním způsobem* [online]. Dostupné z <https://www.edu.cz/methodology/metodika-pro-vzdelavani-distancnim-zpusobem/> [cit. 31.10.2022].

⁵⁸ Průcha, *Distanční studium v otázkách*, s. 3

⁵⁹ Rohlíková, *Vyučovací metody na vysoké škole*, s. 151

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Metodologie výzkumu

Před třemi roky začala svět ovlivňovat pandemie COVID-19. V březnu roku 2020 vláda rozhodla o dočasném uzavření všech škol, obchodů, zakázala zájmové činnosti a shlukování lidí, a to na základě rostoucího počtu nakažených touto nemocí v České republice. Od té doby mnoho odborníků začalo zkoumat vliv této pandemie na děti (nejen v dětských domovech). Podle některých odborníků došlo k jasnému narušení nejen psychického, ale také fyzického zdraví. Dítě ztratilo kontakt se svými vrstevníky, přestalo docházet na zájmové kroužky a bylo zcela odříznuto od světa, což vedlo ke vzniku depresí, k sebevražedným myšlenkám a také pocitu samoty a nechuti k různým aktivitám.⁶⁰

V této době se u dětí začala více vyskytovat podrážděnost, některé děti začaly trpět vážnými psychickými problémy a jejich zdravotní stav nebyl v dobré kondici. Týkalo se to především dětí v dětských domovech, pro které je kontakt s běžnými lidmi velmi důležitý a pomáhá jim socializovat se mezi vrstevníky a učit se novým věcem.⁶¹ Zároveň tyto děti svým kontaktem s lidmi z běžného života získávají pocit důležitosti, neprijdou si osamocené, to jim pomáhá k dalšímu snažení se, o co nelepší životní výsledky.

Jedinci, kteří nemají naplněné své životní vztahy a trpí odloučením od své rodiny, byli nejvíce náchylní k možným pokusům o sebevraždu či jinému demonstrativnímu poškozování zdraví. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodla zpracovat bakalářskou práci na téma vliv pandemie COVID-19 na děti v dětském domově, abychom si všichni uvědomili, že pro některé to nebyla jen zábava a získané volno zdarma.

6.1 Výzkumné otázky

Předkládané výzkumné šetření má charakter deskriptivního výzkumu. Hlavním cílem mé výzkumné sondy je zjistit, jaký dopad měla pandemie COVID-19 a s ní spojená vládní opatření na děti a personál v dětských domovech v České republice. Dílčí otázky se zaměřily na oblast trávení volného času dětmi v dětském domově, adaptaci dětí na distanční výuku v době pandemie a s ní spojené překážky, se kterými se děti v dětském domově v době pandemie COVID-19 potýkaly a které se pro ně staly novými v jejich životech.

⁶⁰ Hamadej, 2020, s. 9

⁶¹ Hamadej, 2020, s. 14

Výzkumná otázka č. 1: Jakým způsobem trávily děti v dětském domově svůj volný čas v době pandemie COVID-19?

Výzkumná otázka č. 2: Jak se děti vypořádaly s novou podobou distanční výuky v době pandemie COVID-19 a čím je tato výuka případně obohatila?

Výzkumná otázka č. 3: S jakými obtížemi a překážkami se děti v dětském domově setkávaly v době pandemie COVID-19?

6.2 Charakteristika výběrového souboru

Základní soubor: děti a personál v dětských domovech v České republice

Výběrový soubor: děti a personál v dětském domově v Plzeňském, Olomouckém a Ústeckém kraji

Na mém výzkumu se podílely děti a mládež ve věku od 6 do 20 let. Tito vybraní jedinci jsou umístění v dětských domovech, kde během pandemie infekčního onemocnění COVID-19 trávili všechny svůj volný čas, nemohli navštěvovat svou rodinu, kamarády, nemohli se věnovat svým volnočasovým aktivitám a bylo jim znemožněno docházet do školy a obchodů tak, jak byli do propuknutí pandemie zvyklí. V rámci svého dotazníkového šetření jsem se rozhodla oslovit Dětský domov a Školní jídelnu Šance v Olomouci, Dětský domov Domino Plzeň a Dětský domov a Školní jídelnu v Ústí nad Labem, a to pro co nejvyšší objektivitu celého výzkumu.

Děti v dětských domovech ochotně odpovídaly na otázky výzkumného šetření pomocí on-line dotazníku, který jsem zpracovala na základě doporučení speciálního pedagoga dětského domova. Pro děti je dle jeho uvážení atraktivnější a zároveň zábavnější dotazník vyplňovat pomocí počítače než v papírové formě, která by je mohla nudit a být pro ně nezajímavá.

V těchto domovech jsem oslovila nejen samotné děti, na které pandemie působila nejvíce, ale také vychovatele, kteří s dětmi v době pandemie trávili mnohonásobně více času, pomohou tak získat názor z pohledu dospělého pracovníka.

Prvním z oslovených dětských domovů je Dětský domov Domino v Plzni. Tento dětský domov má celkem sedm rodinných skupin.⁶² Rodinné skupiny jsou rozmístěné po celé Plzni. Děti v domově žijí v šesti rodinných skupinách a sedmou skupinu tvoří děti, které žijí samostatně v bytech. Celkem může v tomto domě být umístěno až 56 dětí, zpravidla ve věku

⁶² Dětský domov Domino. [online]. Dostupné z: <https://www.dddomino.cz/> [cit. 15.03.2023].

od 3 let. Pobývat v domově můžou do 18 let, a pokud studují, tak až do 26 let. V tomto domově bylo celkem osloveno 35 dětí, z toho se výzkumu zúčastnilo pět dětí a dva vychovatelé.⁶³

Druhý dětský domov se nachází v Olomouckém kraji, přímo v samotném městě Olomouc. Jedná se o klasický dětský domov, který je dále spojen se školní jídelnou.⁶⁴ Dětský domov má celkem 32 zaměstnanců (ať už se jedná o sociální pracovníce, vychovatele, případně kuchařky a asistenty pedagogů). V domově je v současné době umístěno 48 dětí, z toho většina z nich byla v tomto zařízení umístěna i v době pandemie COVID-19. Osloveno bylo celkem 35 dětí, z toho se výzkumu účastnilo 25 dětí.⁶⁵

Třetí domov je umístěný v centru Ústí nad Labem. V dětském domově vyrůstá 48 dětí, které žijí v šesti rodinných skupinách. O každou rodinnou skupinu pečují dva vychovatelé, muž a žena, pro děti to jsou strýček a tetička.⁶⁶ Toto oslovení se používá především k vybudování větší důvěry, ze strany domova se jedná o snahu dítěti zajistit prostředí, které se bude podobat co nejvíce tomu domácímu.⁶⁷ V domově bylo osloveno celkem 20 dětí a výzkumu se zúčastnili všichni oslovení.

6.3 Metody sběru dat

Hlavním cílem výzkumníka je získat co nejvíce objektivních názorů, umět řádně zpracovat získané informace a zevšeobecnit a vyslovit případné předpovědi o jevech. Výhodou kvantitativního výzkumu je především jeho nestrannost, kdy se „výzkumník snaží držet odstup od zkoumaných jevů, nepoddávat se informacím ani si je osobně nepřipouštět“.⁶⁸ Rozhodla jsem se pro kvantitativní výzkum, ve kterém jsem použila metodu získávání dat formou on-line dotazníků. Na základě konzultace s řediteli dětských domovů mi tato metoda byla doporučena jako nejvíce efektivní. Cílem bylo, aby se děti při vyplňování cítily uvolněně, tento pocit se u nich během vyplňování přes počítač dostavil.

Dotazník pro děti obsahoval celkem 15 položek, z toho 5 uzavřených otázek s možností odpovědi na frekvenční škále (otázky 1, 3, 4, 5, 6) a 6 uzavřených otázek s možností odpovědi

⁶³ Dětský domov Domino. [online]. Dostupné z: <https://www.dddomino.cz/> [cit. 15.03.2023].

⁶⁴ Dětský domov Šance Olomouc. [online]. Dostupné z: <https://www.ddolomouc.cz/> [cit. 15.03.2023].

⁶⁵ Dětský domov Šance Olomouc. [online]. Dostupné z: <https://www.ddolomouc.cz/> [cit. 15.03.2023].

⁶⁶ Dětský domov a školní jídelna Ústí nad Labem. [online]. Dostupné z: <https://detskydomovusti.webnode.cz/> [cit. 15.03.2023].

⁶⁷ Dětský domov a školní jídelna Ústí nad Labem. [online]. Dostupné z: <https://detskydomovusti.webnode.cz/> [cit. 15.03.2023].

⁶⁸ Gavora, 2010, s. 35

na modifikované 4stupňové Likertově škále odrážející míru souhlasu respondenta (otázky 8, 9, 10, 11, 14, 15). Dotazník je součástí přílohy číslo 1.

Dotazník pro vychovatele/ky obsahoval 6 otevřených otázek se strukturou, viz příloha číslo 2. Vychovatelé nabízeli pohled na výzkumné otázky z takzvané druhé strany. Jejich odpovědi následně komparují nebo doplňují výpovědi samotných dětí. Data získaná od dětí jsem následně analyzovala pomocí statistiky, kterou jsem doplnila o grafické zpracování, data sesbíraná od vychovatelů jsem zpracovávala pomocí obsahově-kategorické analýzy.

7 Výsledky dotazníkového šetření dětí

Ve výzkumném šetření jsme zjišťovali tři základní kategorie potřeb dítěte v dětském domově. Cílem práce bylo porovnat data, která jsem získala od dětí z různých domovů, a zjistit, jak na tyto děti působila protiepidemická opatření, která byla vládou zavedena v březnu 2020.

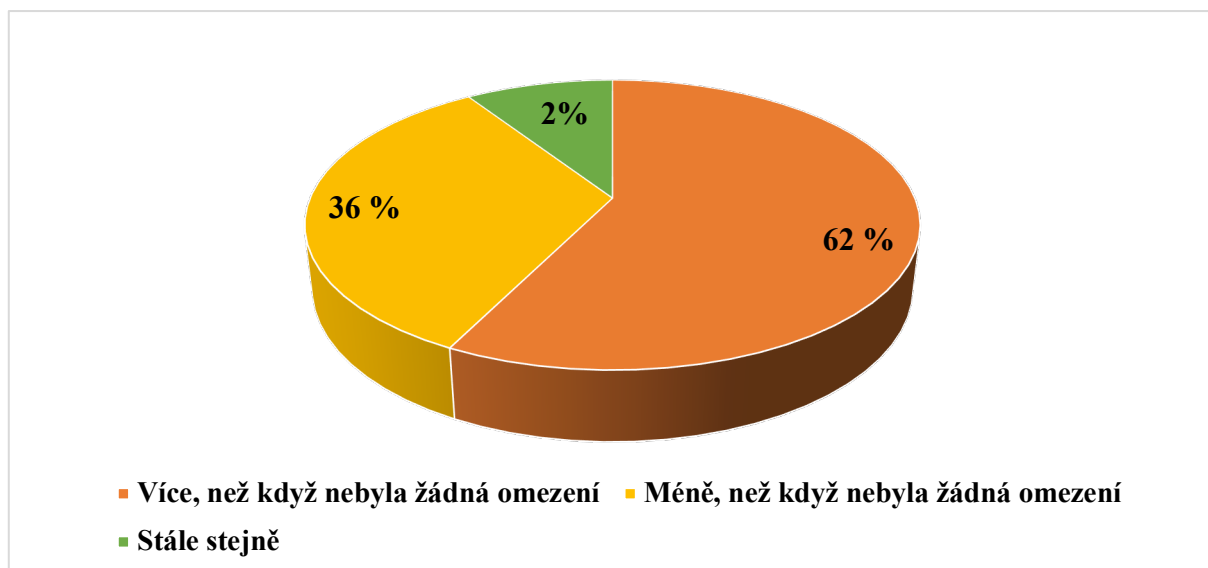
7.1 Trávení volného času dětmi v dětských domovech

První výzkumná otázka VO1 se zaměřila na posouzení toho, jakým způsobem trávily děti v dětském domově svůj volný čas v době pandemie COVID-19. Tato výzkumná otázka byla v dotazníkovém šetření zjišťována na prostoru pěti otázek (č. 1 až 5). Jednotlivá zjištění prezentujeme za pomoci grafů č. 1–5.

Otázka č. 1: Kolik volného času trávily děti v domově se svými vrstevníky z DD?

V první výzkumné otázce jsem se zaměřila na to, jak děti v dětských domovech v době vládních opatření a zákazů trávily svůj volný čas, kdy většinu svého času musely trávit s dětmi ze stejného zařízení, nemohly navštěvovat školky, školy, volnočasové aktivity, chodit do obchodů a stýkat se s vrstevníky z běžných rodin. Jak znázorňuje **graf číslo 1**, 62 % respondentů se shodlo na tom, že se svými vrstevníky z dětského domova trávili mnohem více času, než když nebyla žádná vládní opatření.

Zřejmě to bylo zapříčiněno tím, že děti se z domova nedostaly ven a musely se zabavit v rámci zařízení. Celkem 36 % respondentů z dětského domova se shodlo na tom, že se svými vrstevníky ze stejného zařízení trávili naopak méně času, než když vstoupila v platnost vládní opatření. K tomu došlo i kvůli tomu, že děti spolu byly takřka nonstop a snažily se podniknout i jiné aktivity a být o samotě. Zbylá 2 % dotazových uvedlo, že svůj čas s vrstevníky trávily stále stejně.

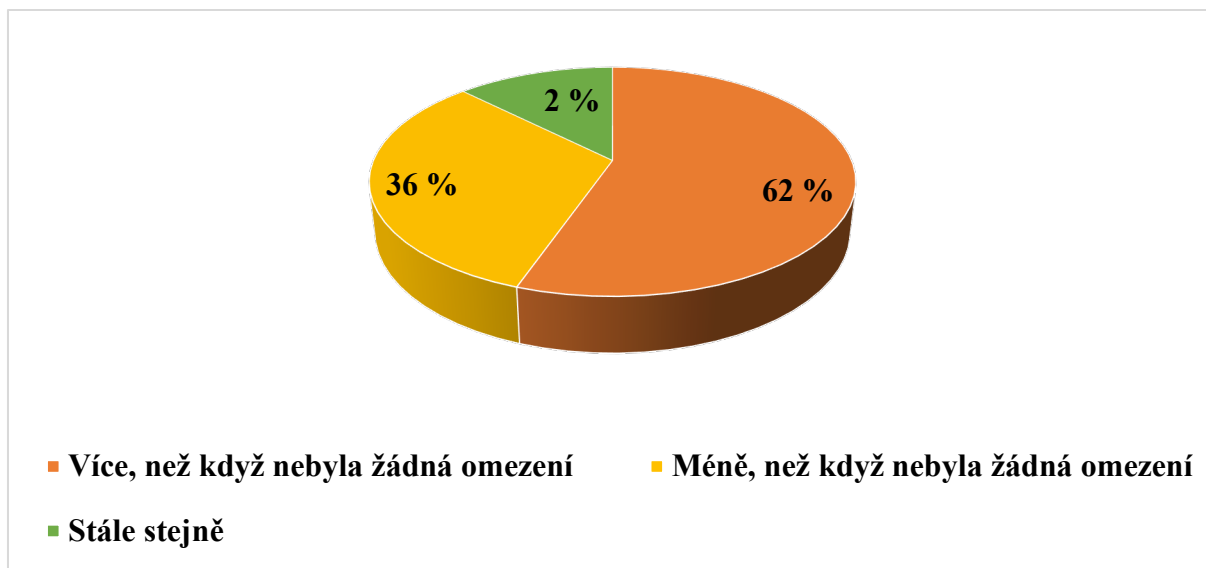

Graf 1 - Trávení volného času dětí v dětském domově

Otázka č. 2: Kolik volného času trávily děti v dětském domově na telefonu či počítači?

V této výzkumné otázce jsem se zaměřila na to, kolik děti v dětských domovech trávily volného času na elektronických zařízeních – ať už se jednalo o mobilní telefon, tablet či počítač. Z výzkumu vyplývá, jak ukazuje **graf číslo 2**, že 62 % dotazovaných dětí trávilo mnohem více času na elektronickém zařízení, než když nebyla žádná protiepidemická opatření.

Tato situace vznikla především kvůli distanční výuce, která byla vládou nařízena, děti se tak učily především přes počítač, některé přes tablet. Vše se také odvíjelo od možností dětských domovů zajistit zařízení, přes které budou moci děti výuku na dálku absolvovat. Další 36 % dotazovaných naopak uvedlo, že na elektronickém zařízení trávili mnohem méně času než před opatřeními. Zřejmě to bylo i kvůli tomu, že výuka byla vedena přes počítač, děti tak neměly potřebu se elektronice více věnovat. Poslední 2 % dotazovaných uvedlo, že na elektronickém zařízení trávili stejně času jako před pandemií. Zřejmě to bylo dáno i tím, že například na střední škole či víceletém gymnáziu děti počítače běžně používají k vypracování různých školních projektů, seminárních prací apod.

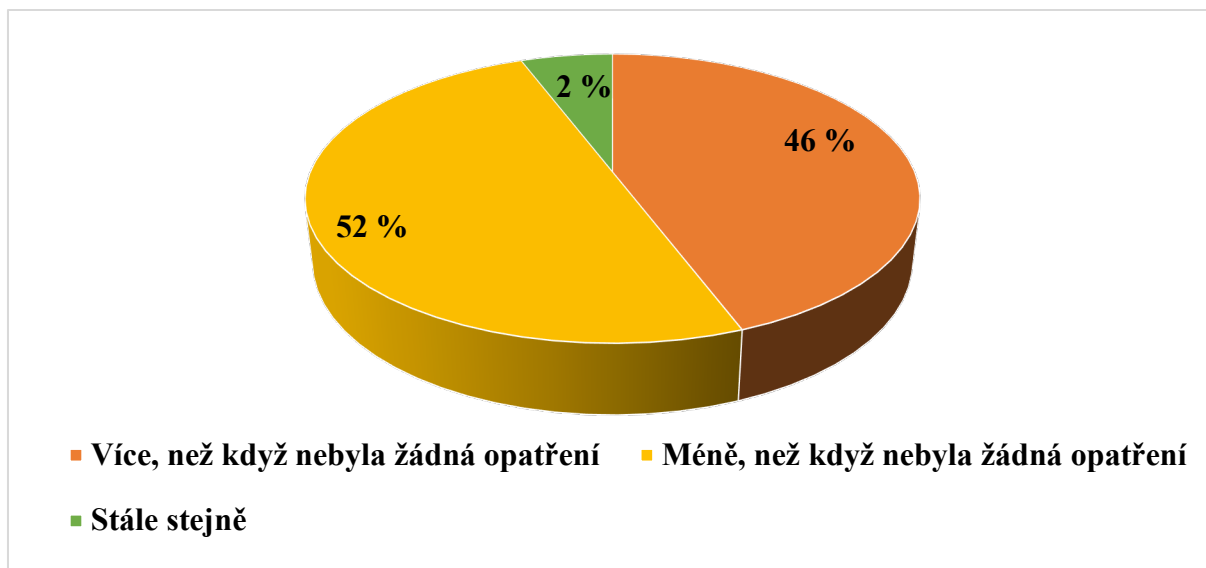

Graf 2 - Trávení volného času dětí z DD na telefonu či počítači

Otázka č. 3: Kolik volného času strávil jedinec nad školními povinnostmi?

V této výzkumné otázce jsem se zaměřila především na to, kolik času děti v dětském domově musely strávit nad školními povinnostmi. Jelikož veškerá výuka a komunikace s učiteli probíhaly pouze elektronickou formou, pro mnoho dětí to mohla být výrazná komplikace a způsobit jim značné potíže. To dokázalo i mé výzkumné šetření, během kterého jsem se děti ptala na to, jak moc musely oproti běžnému režimu věnovat svůj volný čas škole, případně v jakém předmětu jim on-line výuka dělala výraznější obtíže.

Z mého výzkumného šetření bylo zjištěno, jak uvádí i **graf číslo 3**, že 52 % respondentů se úkolům do školy a školním povinnostem věnovalo mnohem méně, než když žádná vládní opatření nebyla zavedena. Zřejmě to bylo zapříčiněno tím, že na děti bylo během této doby kladeno výrazně méně požadavků, než za běžného režimu. Dalších 46 % dotazovaných uvedlo, že se naopak povinnostem do školy věnovali výrazně více než před vládními nařízeními a uzavřením škol. Zbylá 2 % uvedly, že se školním povinnostem věnovali stále stejně a vládní opatření na ně neměla žádný vliv.

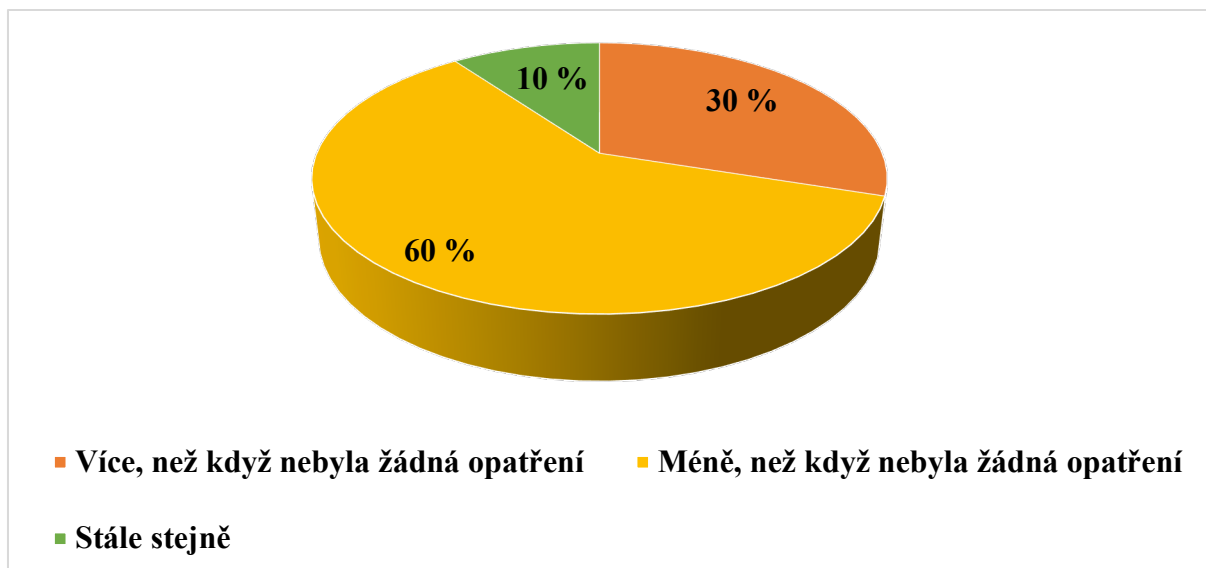

Graf 3 – Trávení času dětí z DD nad školními povinnostmi

Otázka č. 4: Jak často jedinec v období nouzového stavu navštěvoval svou rodinu?

Hlavním úkolem této výzkumné otázky bylo zjistit, jak často mohly děti umístěné v dětských domovech navštěvovat svou rodinu, ať už se jednalo o rodiče, prarodiče či jiné příbuzné, které dítě má a za kterými má možnost dojíždět. Vládní opatření totiž přinesla i mnoho zákazů, které se týkaly například cestování mezi kraji apod. Většina dětí, které jsou umístěny v dětském domově, nepochází ze stejného kraje a za svou rodinnou musí často dojíždět mnoho kilometrů. Ze zjištěného výzkumu dle **grafu číslo 4** vyplynulo, že 60 % dětí navštěvovalo svou rodinu mnohem méně, než když nebyla nastavena žádná vládní omezení. Stejně tak se otázka zaměřila i na druhou stránku, tzn. jak moc za dětmi dojížděli rodiče do domova. Mnoho dětí je často ve věku, že nemohou samostatně cestovat a proto musí rodina, pokud dítě nějakou má, dojíždět za ním a případně si daného jedince osobně v domově vyzvednout a v domluvený den či čas do zařízení opět osobně odvést.

Tato omezení v rodinných návštěvách zřejmě zapříčinil i fakt, že vláda zakázala lidem přejíždět mezi kraji, pokud se nejednalo o dojíždění do zaměstnání či k lékaři. Dalších 30 % respondentů se shodlo na tom, že své rodiny vídali více, než když nebyla žádná opatření. Zřejmě to mohlo být zapříčiněno i možností on-line komunikace. Zbýlých 10 % respondentů uvedlo, že své rodiny vídali či navštěvovali stále stejně.

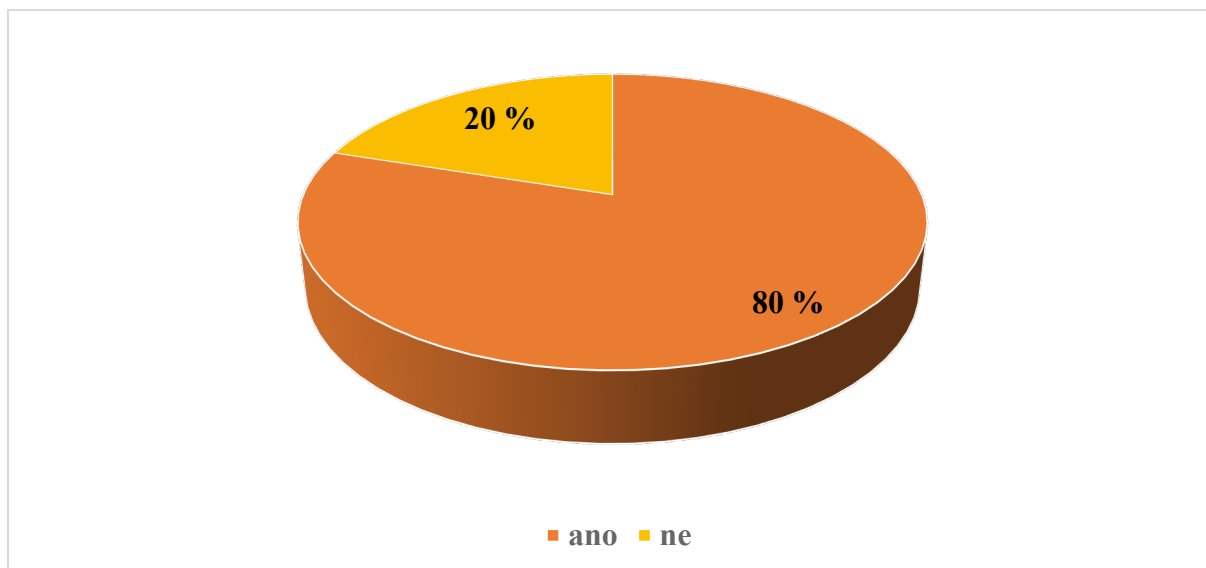
Graf 4 – Trávení volného času dětí z DD s rodinou

Otázka č. 5: Jak moc danému jedinci v dětském domově chyběla zájmová činnost a případně jaká?

V této výzkumné otázce jsem se zabývala především zájmovými kroužky a volnočasovými aktivitami, které jsou pro děti z dětských domovů velmi důležité. Děti díky nim totiž poznají nové kamarády, začlení se do běžného života a naučí se mnoho nových věcí, které pro ně do budoucího života budou velmi cenné. Důležitý je však socializační proces, jež docházením na tyto kroužky děti rozvíjí.

Dle zjištěného průzkumu, jak názorně ukazuje **graf číslo 5**, bylo zjištěno, že 80 % respondentů zájmová činnost během pandemie COVID-19 chyběla. Zbýlých 20 % uvedlo, že jim žádná volnočasová aktivita nechyběla. Jak respondenti dále uvedli, ze zájmových činností jim ve většině případů chybí fotbal, hokej či plavání. Někteří uvedli, že jim chybí i společné aktivity v dětském domově, jako je taneční či pěvecký kroužek, který navštěvují a následně se podílejí na různých společenských akcích, kde jako dětský domov vystupují, tím získávají sponzorské dary.

Zbýlým respondentům chyběla především možnost navštěvovat ostatní kamarády, které mají mimo dětský domov, a scházelo jim především shromažďování se ve větších skupinách. Zbýlá procenta dotazovaných uvedla, že jim nejvíce chyběla jízda na kole, jízda na kolečkových bruslích, navštěvování obchodů, kin, divadel a jiných kulturních událostí.

Graf 5 – Zájmové činnosti během pandemie COVID-19

7.2 Adaptace na distanční výuku u dětí v dětských domovech

Druhá výzkumná otázka VO2 sledovala kvalitu adaptace dětí v dětských domovech na zavedenou distanční výuku v době pandemie COVID-19. Tato výzkumná otázka byla v dotazníkovém šetření zjišťována na prostoru 5 otázek (č. 7 až 11). Jednotlivá zjištění prezentujeme za pomoci grafů č. 7 až 11.

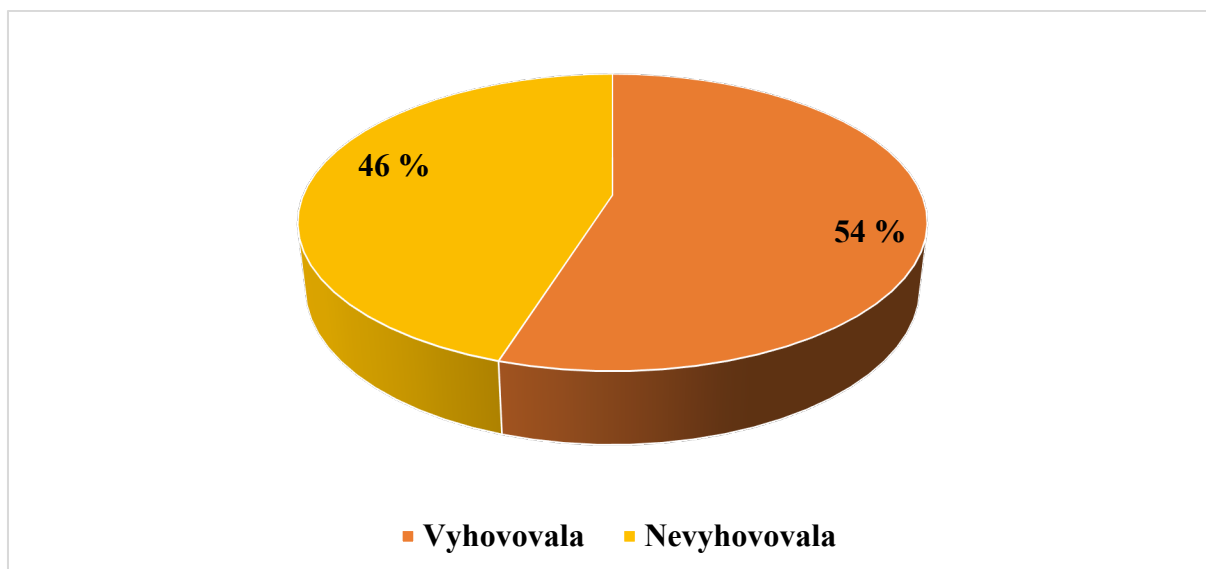
Otázka č. 9: Vyhovovala dětem distanční výuka a v čem?

V této výzkumné otázce jsem se zaměřila především na to, jak samotné dítě vnímalo distanční výuku, zda se mu tato výuka líbila, v čem mu případně vyhovovala. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že 54 % dotazovaných distanční výuka vyhovovala především v tom, že nemuseli chodit do školy, nemuseli se oblékat, nechtělo se jim chodit ven do chladného počasí, mohli si déle přispat.

Ostatním distanční výuka vyhovovala především v možnosti sedět u počítače, mít nasazená sluchátka a naučit se něco nového s výpočetní technikou. Zbýlých 46 % dotazovaných respondentů uvedlo, že jim distanční výuka nevyhovovala. Jako hlavní důvody uváděli nemožnost navštěvovat školu, nemožnost potkávat své kamarády a spolužáky, chyběla jim kontaktní výuka a osobní výklad učitele, jak dokazuje **graf číslo 6**.

Z celkového průzkumu o distanční výuce můžeme jednoznačně usoudit, že mnohým dětem distanční výuka vyhovovala především v tom, že se celá odehrávala přes počítač, dítě se zároveň naučilo nové technické věci, mohlo mít nasazená sluchátka, zkusit si něco nového. Zbýlá část dotazovaných se cítila frustrovaná tím, že nemohli navštěvovat školu, museli být

neustále uzavření v dětském domově a nemohli se setkávat se svými vrstevníky z běžných životů. Takový sociální kontakt je pro děti v dětských domovech nesmírně důležitý a jakékoliv narušení může mít za následek i psychické problémy a uzavřenost daného jedince.

Graf 6 – Distanční výuka

Otázka č. 7: Zlepšily se danému jedinci školní výsledky v období nouzového stavu a distanční výuky?

Podle průzkumu, na kterém se podílel vzdělávací systém v roce 2020, znemožnila distanční výuka oddělení domova a školy. Online forma vzdělávání má dopad například i na rodinné zvyklosti, jako jsou třeba v domácnosti nastavená pravidla pro používání počítačů. Průzkum navíc poukazyval také na problémy v komunikaci mezi učiteli a žáky, který je ve vzdělávacím systému velmi důležitý.

Výzkum provedený vzdělávacím centrem v roce 2020 dokazuje, že distanční výuka nedokáže pokrýt takové množství učiva, jež by učitelé se svými žáky probrali ve škole v rámci prezenční výuky.⁶⁹ K tomu se navíc přidalo i několik technických problémů s připojením, laxní přístup žáků k zadaným úkolům i benevolentnější přístup učitelů, kteří se snažili dětem spíše pomáhat a nebýt na ně přísní.

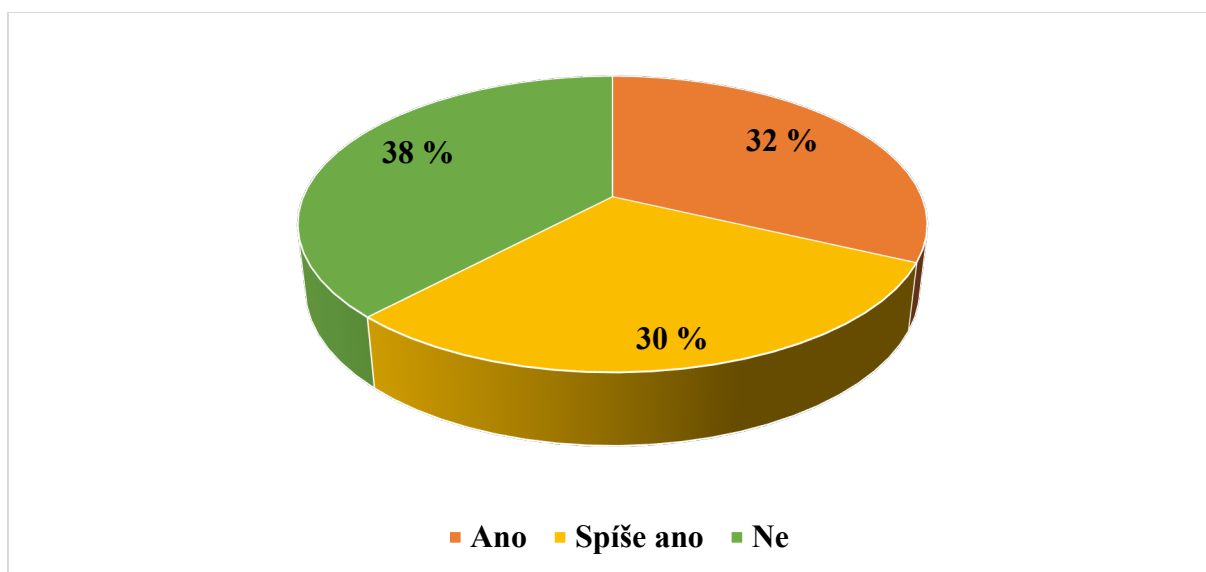
Ve svém dotazníkovém šetření jsem se zaměřila na distanční výuku a vliv této výuky na děti v dětských domovech. Nejen pro děti, ale i pro vychovatele to byla zcela nová situace a všichni se museli naučit reagovat na nastávající situaci tak, aby nebylo ohroženo vzdělávání

⁶⁹ *Univerzitní časopis Stisk* [online]. ©2023 Stisk.Online [cit. 27.03.2023]. Dostupné z: <https://stisk.online/a/i8pRt/distanzni-vyuka-je-vycerpavajici-pro-deti-i-ucitele-chybi-jim-socialni-kontakt>

dětí a jejich příprava do školy. Jak vyplývá z **grafu číslo 7**, většina dotazovaných respondentů, kteří tvoří 38 %, uvedla, že se jim během pandemie COVID-19 a s ní spojené distanční výuky školní výsledky nezlepšily. Dalších 32 % dotazovaných jedinců uvádí, že se jim během pandemie zlepšily školní výsledky. Nejčastěji to bylo v předmětu matematika, český jazyk, dějepis, prvouka a fyzika, jak vyplývá z jednotlivých odpovědí respondentů.

Zbýlých 30 % uvedlo, že se jim výsledky sice zlepšily, ale nedá se to považovat za viditelně lepší prospěch a zlepšení celkových školních výsledků. Zlepšení známek u dětí v dětském domově může být zapříčiněno i pravidelnou pomocí vychovatelů a vychovatelek, kdy odborný personál trávil s dětmi mnohem více času. Ke zlepšení výsledků mohla pomoci i distanční výuka, kdy se učitelé snažili dětem maximálně pomáhat.

Z výsledků dotazníkového šetření na téma distanční výuky v době pandemie COVID-19 plyne, že se respondentům ve většině případů školní výsledky nezhoršily, ani nezlepšily. Došlo spíše ke stagnaci výsledků a k osvojení si nové metody výuky, která je v 21. století v některých státech zcela běžná.

Graf 7 – Vliv distanční výuky na děti v DD

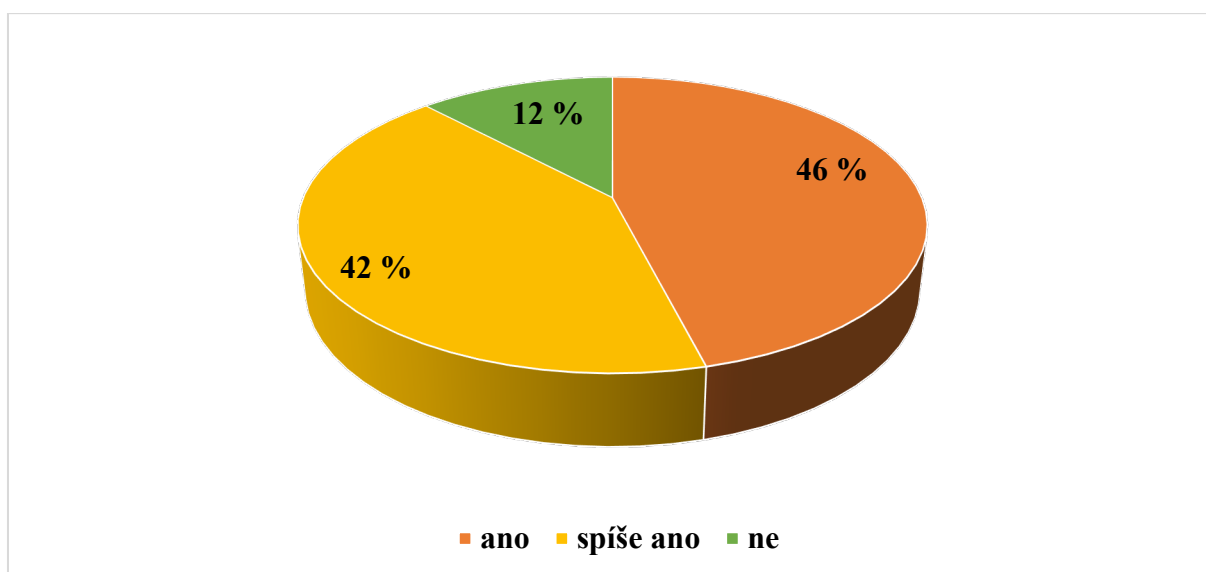
Otázka č. 10: Uměly si děti samy poradit s výukou a úkoly, nebo potřebovaly pomoc?

V této výzkumné otázce jsem se zaměřila především na to, jak děti v dětských domovech zvládaly distanční výuku. Jednalo se především o samostatnost, schopnost připojit se k výuce, případně to, zda děti potřebovaly neustálou pomoc vychovatelů.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že 46 % dotazovaných dětí si během distanční výuky umělo zcela samostatně poradit nejen s připojením, ale i plněním školních povinností

a domácích úkolů. Celkem 42 % uvedlo, že distanční výuku samostatně nezvládali a museli jim pomáhat vychovatelé v dětských domovech, kteří se s nimi podíleli nejen na připojení k výuce, ale i pomáhali se samotným plněním domácích úkolů.

Zbýlých 12 % dotazovaných uvedlo, že pomoc od svých vychovatelů vyžadovali pouze částečně, a to například v rámci pomoci s připojením k výuce, případně vypracováním zadaného domácího úkolu či školního projektu. Jednalo se především o děti ve věku 7 až 10 let, které vyžadují alespoň částečnou pomoc druhé osoby, jak vyplývá z **grafu číslo 8**.

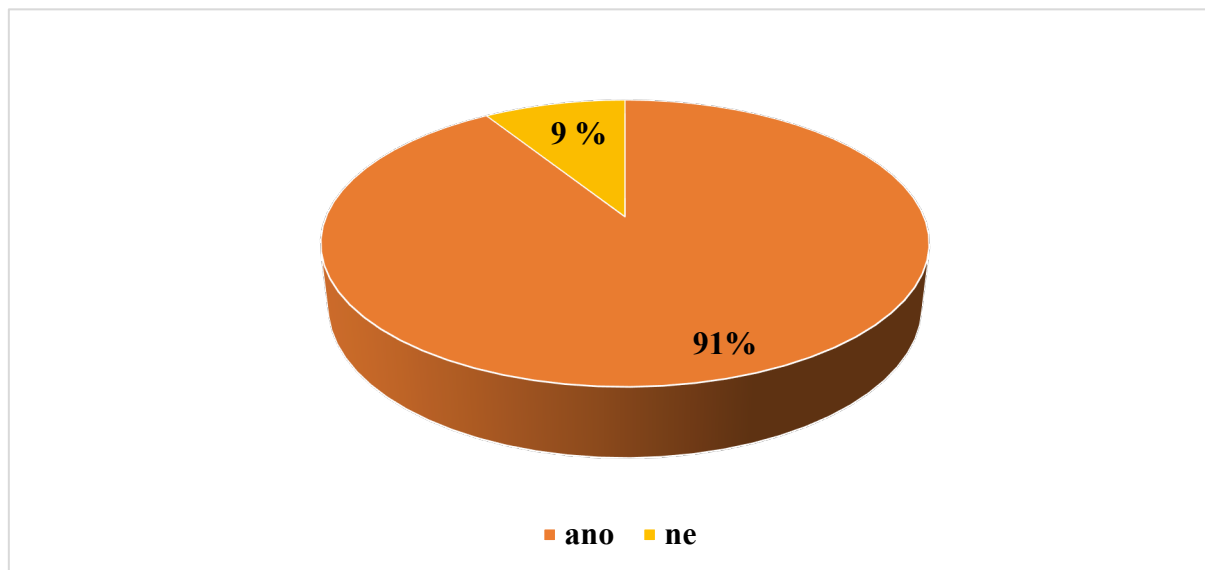
Graf 8 – Zvládnutí distanční výuky dětmi v DD

Otázka č. 11: Měly děti k výuce své místo, kde se nerušeně učily?

Ve výzkumné otázce číslo 11 jsem se zaměřila na pracovní prostředí dětí v dětských domovech. V otázce zkoumám především to, zda děti měly v domově své místo k výuce, kde se dokázaly nerušeně učit, případně, pokud neměly své vlastní prostředí, kde u nich školní výuka probíhala.⁷⁰

Jak vyplývá z dotazníkového šetření, které zachycuje **graf číslo 9**, většina dotazovaných respondentů měla svůj psací stůl a místo k nerušenému učení, což je 91 % dotazovaných respondentů. Ve většině případů se jednalo o jejich pokoj v zařízení, který sdílí s ještě jedním dalším dítětem. Pouze 9 % dotazovaných uvedlo, že neměli svůj vlastní prostor a museli se učit například ve společenské místnosti, kde byly umístěné počítače.

⁷⁰ PAVLAS, *Vzdělávání na dálku v základních a středních školách*. Česká školní inspekce [online]. Dostupné z https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematicke_zpravy/Vzdelavani-na-dalku-v-ZS-a-SS-Tematicka-zprava.pdf [cit. 16.10.2022].

Graf 9 – Prostředí pro kvalitní distanční výuku dětí v DD

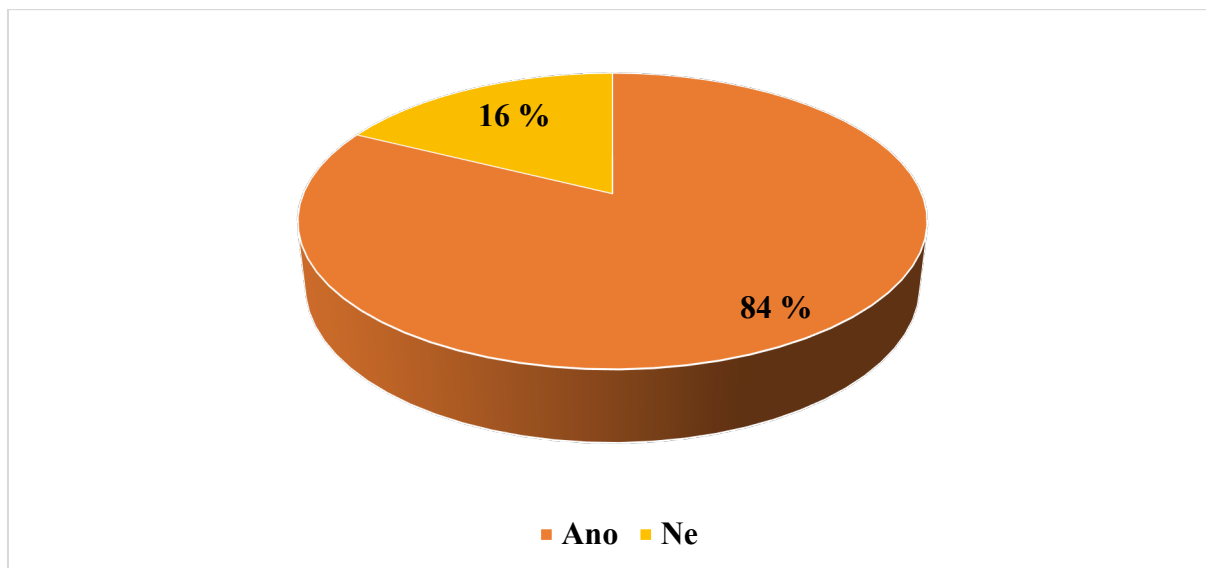
Otázka č. 8: Pomáhaly dětem v dětském domově s úkoly tety, pokud jedinci něčemu nerozuměli?

V této výzkumné otázce jsem se zaměřila především na to, jak děti v dětských domovech zvládaly samotnou distanční výuku, zda potřebovaly pomoc vychovatelů, nebo si dokázaly pomoci samy. Zaměřila jsem se primárně na to, zda jim vychovatelé byli plnohodnotně k dispozici, pokud nastala situace, kdy děti v domovech pomoc s výukou potřebovaly.

Z dotazníkového šetření v dětských domovech vyplynulo, jak ukazuje **graf číslo 10**, že 84 % dotazovaných dětí potřebovalo pomoc vychovatelů během plnění školních povinností. Ať už se jednalo o připojení k počítači, správné nastavení systému nebo celkovou pomoc s vyučováním a pochopením probírané látky. Dětem zřejmě nestačil výklad učitele, během kterého docházelo k častým technickým výpadkům, zahrnuta může být i nesoustředěnost dětí. Pro některé děti distanční výuka nebyla výukou, nýbrž forma zábavné hry s učiteli.

Během prezenční výuky měli učitelé možnost udržet si dětskou pozornost a kázeň svým přístupem, kdežto on-line výuka takové možnosti neumožňovala. I pro samotné vychovatele z dětských domovů byla tato forma výuky velmi náročná, největší problém pro ně byl udržet dětskou pozornost a zajistit jim klidné místo pro vyučování. Děti podle vychovatelů byly

roztěkané a nesoustředěné, protože je distanční výuka v žádném slova smyslu nezaoujala natolik, aby se dokázaly po celou dobu naplno soustředit. Některé děti rády odbíhaly od počítačů, jiné si hrály se svými hračkami, některé dokonce usínaly. Zbylým 16% dotazovaných nemuseli vychovatelé pomáhat.

Graf 10 – Pomoc vychovatelů během distanční výuky dětem v DD

7.3 Negativní dopady pandemie COVID-19 na děti v dětských domovech

Třetí výzkumná výzkumná otázka VO3 zjišťovala, s jakými obtížemi a překážkami se děti v dětském domově setkávaly v době pandemie COVID-19. Tato výzkumná otázka byla v dotazníkovém šetření zjišťována napříč všemi otázkami (sledujeme negativní jevy), doplňkově byla sledována na prostoru otázky č. 6, viz graf č. 6.

Otázka č. 6: Trpěl daný jedinec během pandemie COVID-19 psychickými potížemi?

Cílem této otázky bylo zjistit, zda děti umístěné v dětském domově začaly mít vážnější psychické potíže během pandemie COVID-19 a s ní spojených vládních opatřeních, které byly zavedeny v březnu roku 2020. Jak ukazuje **graf číslo 11**, 24 % dotazovaných respondentů uvedlo, že v době pandemických opatření spojených s onemocněním COVID-19 trpěli nechutenstvím.

Dalších 44 % dotazovaných respondentů přiznalo, že v době pandemie trpěli zhoršeným spánkem či potížemi s usínáním. Dále 68 % dotazovaných udalo, že v době pandemie trpěli problémy s pozorností a soustředěním se. Celkem 38 % z nich trpělo pocitem úzkosti, pláčem, tito jedinci se během této doby cítili smutní. Další část respondentů, celkem 60 %

dotazovaných, uvedla, že během pandemie trpěli nechutenstvím k jakékoliv aktivitě nebo činnosti.

Poslední část dotazovaných (celkem 46 %) uvedla, že během pandemie trpěli nezájmem komunikovat s ostatními lidmi. Lidé se po dobu pandemie COVID-19 spíše uzavírali do sebe, trpěli depresemi, zvýšil se také počet sebevražedných pokusů a sebevražd samotných. To bylo zapříčiněno nedostatkem sociálních kontaktů, omezením lidských životů a nemožností plnit si základní biologické a fyzické potřeby člověka.

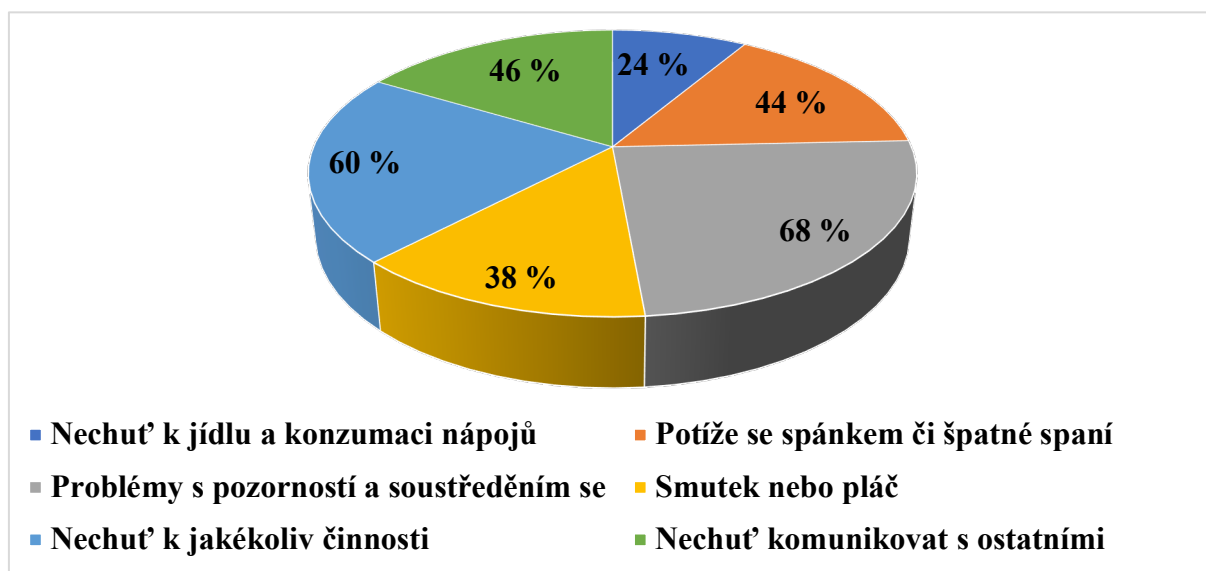
Pandemie COVID-19, která naplno propukla v roce 2020, radikálně zasáhla do mnoha oblastí života. Největší dopad měla na zdravotnictví, kde způsobila obrovský nápor na systém zdravotní péče, ale výrazně ovlivnila i další oblasti života, a to včetně dopravy, kultury, obchodu a služeb. V důsledku této hrozby se změnily i zkušenosti jednotlivců ve společnosti.⁷¹

U dětí v dětském domově jsme dále zaznamenali jako výrazný problém nemožnost osobního setkávání se svou rodinou, příbuznými a kamarády, které děti měly na svých školách či případně v místě bydliště, než byly odebrané do dětského domova. Děti v dětském domově během pandemie nejvíce trpěly výrazným omezením kontaktů, nacházely se u nich významné potíže se soustředěním, některé děti dokonce uvedly, že během pandemie neměly chuť do života, nechtělo se jim vykonávat žádné aktivity a zůstaly uzavřené samy do sebe.

Na druhé straně jsme se setkali i s pozitivní stránkou této pandemie. Jak uvedly v dotazníkovém šetření samy děti, pandemie jim pomohla navázat větší kontakt s vrstevníky z domova, naučily se díky této pandemii ovládat počítač, poznaly, co znamená on-line výuka (případně videohovor), někteří jedinci se naučili vážit si toho, co aktuálně mají.

Je tedy zřejmé, že pro mnoho dětí byla on-line výuka i velmi zábavnou formou komunikace, kdy se naučily, že samostatnost a zodpovědnost je velmi důležitá. Během této výuky děti především odpovídaly, že se jim líbila možnost sedět u počítače, nemuset chodit ven během ošklivých a studených dnů, a že učitelky/učitelé byli mnohem hodnější, než když výuka probíhala klasikou prezenční formou.

⁷¹ Čavojová, *Prožití pandemie a důsledky pandemie COVID-19 u lidí*. s. 20

Graf 11 – Psychické potíže během pandemie COVID-19 u dětí v DD

8 Výsledky dotazníkového šetření – vychovatelé

V dotazníkovém šetření zaměřeném na vychovatele v dětských domovech jsem se soustředila především na jejich zcela uvolněný názor a možnost anonymně sdělit, co si daný pracovník dětského domova o pandemii COVID-19 myslí. Ve svých otázkách jsem se soustředila především na to, jak se z pohledu vychovatele změnil život v dětském domově, když přišla výše uvedená pandemie, protiepidemická opatření a samotný nouzový stav, který byl vládou ČR vyhlášen. Z odpovědí vychovatelů vyplývá, že pro vychovatele byla doba pandemie velmi náročná, museli se naučit novým věcem, s dětmi v domovech trávili celé dny, museli jim pomáhat s přípravou na výuku a v neposlední řadě museli brát velký zřetel na případné zamezení šíření této nemoci, **jak ukazuje dotazník č.1**. Podle některých vychovatelů platila velmi přísná pravidla i pro ně, před nástupem do služby se museli pravidelně testovat pomocí antigenních testů a v jednu dobu během kontaktu s dětmi nosit po celý den respirátor.

Dále jsem se vychovatelů ptala na to, co dle jejich názoru dětem během nouzového stavu nejvíce chybělo, s jakými obtížemi se potýkaly a zda se u dětí projevíly nové nebo výrazně zhoršené poruchy chování či psychické potíže. Zjišťovala jsem, co dětem během této pandemie nejvíce chybělo a jaké potíže s touto pandemií vznikly pro vychovatele v dětských domovech. Podle vychovatelů dětem během pandemie COVID-19 nejvíce chyběl kontakt s jejich vrstevníky, nemožnost docházet na kulturní a společenské akce, kde mnohokrát děti za dětský domov vystupovaly se svým tanečním či pěveckým kroužkem, **jak ukazuje dotazník č.2**. Dále dětem dle odpovědí vychovatelů nejvíce chyběla jakákoliv volnočasová aktivita, například sport či keramické kroužky, které děti navštěvovaly.

Vychovatelé se dále shodli na tom, že u dětí nejvíce zaznamenali smutek a také agresivní chování. Děti dle vychovatelů byly velmi neukázněné, podrážděné, neochotné spolupracovat a jejich přístup k zadaným úkolům byl velmi laxní. Některé z dětí byly často plačtivé a smutné, jiné se uzavíraly do sebe a nechtěly s nikým komunikovat.

V poslední sekci otázek jsem se zaměřila na to, jak se z pohledu vychovatelů děti adaptovaly na distanční výuku, jak si s touto formou výuky poradil personál dětského domova a co vychovatelé během této pandemie viděli za pozitiva a případné přínosy pro zaměstnance a děti v dětských domovech. Oslovení vychovatelé se shodli na tom, že i když pandemie COVID-19 byla velmi nepříjemná a nebezpečná, většině z nich to přineslo i mnoho nových a pozitivních zkušeností.

Pozitiva vidí především v tom, že se naučili s dětmi jinak komunikovat, snažili se pro ně připravit co nejvíce domácích aktivit, například společenské hry, společné vaření, pečení a uklízení formou zábavy a odměňování, **jak ukazuje dotazník č.3**. Podle vychovatelů pandemie COVID-19 naučila společnost řešit závažné problémy, které doposud nikdo neznal a díky tomu se naučili fungovat jednotvárně a bez větších potíží. Jak z dotazníkového šetření vyplývá, pandemie personálu v dětských domovech přinesla zlepšení nejen v komunikaci mezi dětmi samotnými, ale i mezi samotným personálem a svěřenými jedinci.

9 Shrnutí a limity výzkumu

Cílem této výzkumné práce bylo zjistit, jak pandemie infekčního onemocnění COVID-19 ovlivnila děti a vychovatele v dětských domovech. Ve výzkumném šetření jsme zjišťovali, jak děti v dětském domově trávily během pandemie svůj volný čas, jak se zapojily do zcela nové a pravidelné distanční výuky, zda pro ně byla tato vládní opatření výrazně omezující a v čem, případně jaká pozitiva na této pandemii děti a vychovatelé nalézali. Za výrazný nedostatek pro správný průběh výzkumu považuji neochotu některých dětí, ale především vychovatelů k vyplnění mého dotazníků.

Dotazník pro vychovatele jsem rozdala celkem 50 osobám, z toho se mi zpět vrátil vyplněný pouze třikrát. Kvůli této velmi malé návratnosti dotazníků nelze jednoznačně shrnout postoj vychovatelů k dětem v dětských domovech během pandemie COVID-19, nelze tak jednoznačně říct, zda vychovatelé v pandemii shledali pozitiva či negativa (případně jaká). U dětí byla návratnost dotazníků mnohem lepší.

Ze 100 rozeslaných dotazníků se mi jich vrátilo pouhých 50, což dokazuje i **příloha č.4**. Papírovou formu děti nechtěly vyplňovat, byla pro ně nezajímavá až nudná, tudíž jsem pro lepší motivaci k vyplnění použila on-line dotazník, který mi pomohl nasbírat odpovědi z různých krajů České republiky, tím tak získat mnohem větší rozsah a objektivitu této práce.

Za zásadní nedostatek tohoto výzkumu považuji především nízkou návratnost dotazníků, kdy neochota podílet se na průzkumu, který by mohl pomoci budoucím výzkumům, byla nadpoloviční. Z dotazníků pro vychovatele, kterých jsem rozdala 50, se mi vrátily pouze tři. Bohužel vychovatelé nebyli otevřeni k tomuto průzkumu, nechtějí vyjádřit svůj názor, i když měli možnost zachovat kompletní anonymitu

10 Závěr

Tématem této bakalářské práce byl vliv pandemie COVID-19 na děti umístěné v dětském domově. Cílem práce bylo zjistit, jak působila pandemie a s ní spojená opatření na děti v dětských domovech i na zaměstnance domovů, což jsou vlastně jedny z nejdůležitějších osob, které jsou s těmito dětmi v neustálém kontaktu.

Bakalářská práce je rozdělena celkem do šesti kapitol. První kapitola se zabývá dětským domovem jako ústavním zařízením. Zmiňuji zde celý princip dětských domovů, jak tato zařízení fungují, jaký je jejich hlavní úkol a kde taková zařízení můžeme nalézt. Dále jsou v této kapitole zmíněny pojmy jako ústavní výchova, rodinná péče a náhradní výchovná péče. Druhá kapitola se věnuje vývojovým specifikům u dětí v dětských domovech, zaměřuji se zde na psychické problémy dětí a vývoj jedinců od období narození po dospělost. Třetí kapitola se zabývá psychickými potížemi, které se u dětí v dětských domovech mohou vyskytnout. Zmiňuji pojmy, jako je drzost, neochota, lhaní, krádež a podvádění. Čtvrtá kapitola se zabývá vychovateli v dětských domovech, jejich činnostmi a náplní práce. Pátá kapitola se soustředí na pojem distanční výuky a s ní spojená vládní opatření, která byla v roce 2020 v České republice zavedena. Šestá kapitola je věnovaná praktické části. Zabývá se především kvantitativním výzkumem, který proběhl ve třech dětských domovech. Výzkumné šetření probíhalo formou dotazníků, které byly připraveny jak pro děti, tak vychovatele v dětských domovech. Tato kapitola popisuje vymezení výzkumných cílů, použité metody výzkumného šetření, následnou analýzu výzkumného šetření a závěr výzkumného šetření.

Vzhledem k tomu, že každý vychovatel má odlišný názor na výchovu dětí v domovech, nelze vytvořit jeden obecný náhled na život dětí v dětských domovech z pohledu zaměstnanců. Jak je známo z odpovědí jednotlivých zaměstnanců, každý měl zcela odlišný pohled na dobu pandemie covidu a k jednoznačné shodě došlo pouze ve dvou odpovědích. Navíc tomuto nejednoznačnému názoru pomáhá i fakt, že mnoho zaměstnanců účast na dotazníkovém šetření odmítlo.

Z konkrétních výsledků šetření v dětských domovech vyplývá, že každé dítě vnímá svůj pobyt v dětském domově trochu jinak. Většina dětí se však shodla na tom, že během pandemie COVID-19 jim chyběli kamarádi ze školy, návštěva obchodů, kina a divadla a také zájmové kroužky, na které běžně docházely. Všechny děti mají na počátku jejich umístění do dětského domova nastaveny stejné podmínky, je tak plně v jejich rukách, jak s nimi naloží. Atmosféru v domově během pandemie COVID-19 všichni vnímali jako dobrou, pochvalovali si možnost

výuky přes počítač, velké plus pro ně byl fakt, že nemusely docházet do školy a během chladných dnů mohly zůstat v teple svého pokoje v pohodlném domácím oblečení.

Tato práce umožní čtenáři nahlédnout do prostředí dětského domova a ústavní výchovy, pomůže mu zorientovat se v problematice distanční výuky v dětských domovech a s ní spojenými vládními opatřeními. Takovýto náhled může být přínosem především pro širokou veřejnost, která má leckdy na děti v dětském domově ne příliš pěkný názor, pro některé lidi můžou děti z dětských domovů být nebezpečné a méněcenné. Veřejnost má především o dětech, umístěných v dětských domovech velmi nejasné až výrazně zkreslené představy. Zároveň tato práce může posloužit pro pedagogické i nepedagogické pracovníky, kteří jsou s těmito dětmi v každodenním kontaktu. Práce může být přínosem i pro budoucí vychovatele, kteří plánují práci nejen v dětském domově, ale také v dětském diagnostickém ústavu či výchovném ústavu, a to především z toho důvodu, aby si před nástupem do tohoto zaměstnání uvědomili, jak důležitou součástí života mohou být právě oni pro děti, které jsou v takových zařízeních umístěné a nemají svou vlastní rodinu, jež by pro ně byla životní podporou.

Seznam grafů

Graf 1 - Trávení volného času dětí v dětském domově.....	18
Graf 2 - Trávení volného času dětí z DD na telefonu či počítači	19
Graf 3 – Trávení času dětí z DD nad školními povinnostmi	20
Graf 4 – Trávení volného času dětí z DD s rodinou.....	21
Graf 5 – Zájmové činnosti během pandemie COVID-19	22
Graf 6 – Distanční výuka	23
Graf 7 – Vliv distanční výuky na děti v DD.....	24
Graf 8 – Zvládnutí distanční výuky dětmi v DD.....	25
Graf 9 – Prostředí pro kvalitní distanční výuku dětí v DD.....	26
Graf 10 – Pomoc vychovatelů během distanční výuky dětem v DD.....	27
Graf 11 – Psychické potíže během pandemie COVID-19 u dětí v DD	29

Seznam použité literatury

BENDL, Stanislav a kolektiv. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů a oborů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

BOWER, Eli. *Early Identification of Emotionally Handicapped Children in School*. ISBN 978-03-9804-604-0

BOWLBY, John. *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.

ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0.

ČAVOJOVÁ, Veronika. a HALAMA Petr. *Prožití pandemie a důsledky pandemie COVID-19 u lidí*. Bratislava: ISBN 978-80-89524-70-9

ERAZÍMOVÁ, Lucie, KITZBERGEROVÁ, Michaela, ed. *Z ústavu do života: Podpora rozvoje sociálních a komunikačních dovedností dětí*. Praha: Člověk v tísni – společnost při ČT, 2005. ISBN 80-903510-4-2.

ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-380-8.

GROHOVÁ, Jana. *Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc: Informace a pracovní listy pro pedagogy*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. Praha 2011. ISBN 978-80-87455-06-7.

HALL, Calvin S. *Úvod do teorií osobnosti: úvod do teorií osobnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, Bratislava, 1997. ISBN 80-08-00994-2.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-628-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. 4., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 4. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

MÁŇÁK, Josef a ŠVEC Vlastimil. *Cesty pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

MATOUŠEK, Oldřich a KROFTOVÁ Andrea. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.

MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.

NĚMEC, Jiří a VOJTOVÁ, Věra et al. *Vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním: Education of socially disadvantaged pupils*. 1. vyd. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-7315-191-1.

PRŮCHA, Jan. a MÍKA, Jan. (2000). *Distanční studium v otázkách: (průvodce studujícími a zájemci o studium)*. Centrum pro studium vysokého školství. ISBN 80-86302-16-4.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

ROHLÍKOVÁ, Lucie a VEJVODOVÁ, Jana. (2012). *Vyučovací metody na vysoké škole: praktický průvodce výukou v prezenční i distanční formě studia*. Grada. ISBN 978-80-247-4152-9.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

TRNKOVÁ, Lenka. *Náhradní péče o dítě*. Praha: 2018, Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-864-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2., dopl. a přeprac. Vyd. Praha: Karolinu, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VOCILKA, Miroslav., 1999. *Dětské domovy v České republice: charakteristika jednotlivých dětských domovů*. Praha: Aula. ISBN 80-902667-6-2.

VOJTOVÁ, Věra. *Podmínky edukace dětí s poruchami emocí a chování*. In PIPEKOVÁ, Jarmila et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.

Internetové zdroje

BRDIČKA, Bořivoj, *Hybridní modely vzdělávání pro podzim 2020*. Metodický portál. [online]. Dostupné z <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/22574/HYBRIDNI-MODELY-VZDELAVANI-PRO-PODZIM-2020.html/> [cit. 12.10.2022].

Centrum epidemiologie a mikrobiologie. (*Nový koronavirus (2019nCoV), zpráva o situaci č. 1, WHO*). Státní zdravotní ústav [online]. Dostupné z <http://www.szu.cz/tema/prevence/novy-koronavirus-2019-ncov-zprava-o-situaci-c-1-who> [cit. 19.10.2022].

Dětský domov Domino. [online]. Dostupné z: <https://www.dddomino.cz/> [cit. 15.03.2023].

Dětský domov Šance Olomouc. [online]. Dostupné z: <https://www.ddolomouc.cz/> [cit. 15.03.2023].

Dětský domov a školní jídelna Ústí nad Labem. [online]. Dostupné z: <https://detskydomovusti.webnode.cz/> [cit. 15.03.2023].

Horáková, R. (2020). *Druhá vlna uzavírání škol? Česko. Digital pomáhá školám připravit se na případnou distanční výuku. Pedagogická orientace, 30(2), 308-310* [online]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/14151/11824> [cit. 27.10.2022].

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2020). *Metodické doporučení pro vzdělávání distančním způsobem* [online]. Dostupné z <https://www.edu.cz/methodology/metodika-pro-vzdelavani-distancnim-zpusobem/> [cit. 31.10.2022].

Ministerstvo zdravotnictví. (2020). *Mimořádné opatření – uzavření základních, středních a vysokých škol od 11. 3. 2020* [online]. Dostupné z <https://www.mzcr.cz/mimoradne-opatreni-uzavreni-zakladnich-strednich-a-vysokych-skol-od-11-3-2020/> [cit. 06.11.2022].

MKN – 10 (Mezinárodní klasifikace nemocí). Ministerstvo zdravotnictví České republiky [on-line]. Dostupné: http://www.mzcr.cz/Odbornik/obsah/mkn-10mezinarodni-klasifikacenemoci_1644_3.html [cit 20.11.2022].

ZAČNI SPRÁVNĚ. Projekt začni správně. In: *Začni správně* [online]. Dostupné z: <http://www.zacnispravne.cz/> [cit. 15.12.2022].

ODBOR PREVENCE KRIMINALITY, 2007. Hodnocení systému péče o ohrožené děti. In: *MVČr* [online]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti.aspx> [cit. 05.01.2023].

IPSOS, 2015. Jsou na odchod do běžného života připraveny děti z dětských domovů? In: *Ipsos* [online]. Dostupné z: <https://www.ipsos.com/cs-cz/jsou-na-odchod-do-bezneho-zivota-pripaveny-deti-z-detskych-domovu> [cit. 15.01.2022].

Univerzitní časopis Stisk [online]. ©2023 Stisk [online]. Dostupné z: <https://stisk.online/a/i8pRt/distancni-vyuka-je-vycerpavajici-pro-deti-i-ucitele-chybi-jim-socialni-kontakt> [cit. 15.01.2023].

PAVLAS, *Vzdělávání na dálku v základních a středních školách*. Česká školní inspekce [online]. Dostupné z https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematicke_zpravy/Vzdelavani-na-dalku-v-ZS-a-SS-Tematicka-zprava.pdf [cit. 16.10.2022].

Legislativní dokumenty

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=trestn%C3%AD+z%C3%A1kon%C3%ADk>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Zákon č. 218/2003Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

Resumé

This paper will describe in more detail the impact of the COVID-19 pandemic on children and caregivers in orphanages. The aim of this thesis was to find out how the impact of the COVID-19 pandemic affected the lives of children in orphanages, how children coped with distance learning and how the pandemic affected educators.

From the survey conducted in the orphanages it was found that more than half of the respondents were comfortable with distance learning. The respondents particularly liked working on the computer, being able to see their friends and teachers online and learning in a fun way. What the respondents did not like was the literal cutting off from the world, the impossibility to visit friends and the prohibition to attend special interest groups.

From the responses from the educators interviewed, it was found that they all perceived the COVID-19 pandemic as something new and something that taught them to communicate better with children. For some, the pandemic was very beneficial and through various constraints they learned to form a better team with the children and subsequently work together.

According to the caregivers interviewed, it was further noted that there was a negative side to the pandemic in addition to the positive. Mainly it was the fear of contagion, the psychological difficulties that appeared in the children and the frequent sadness.

Přílohy